

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์การสร้างคำ ในหนังสือเรียนทักษะสัมพันธ์ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า เอกสาร ตำรา ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคำ ซึ่งได้นำมาเรียบเรียงไว้ดังหัวข้อต่อไปนี้

การสร้างคำ

1. คำประสม
2. คำซ้อน
3. คำซ้ำ
4. คำสมาส
5. การสนธิ
6. คำกร่อน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยภายในประเทศ
2. งานวิจัยต่างประเทศ

การสร้างคำ

การสร้างคำของไทย เกิดจากการนำคำมูลมาประกอบกันในลักษณะต่าง ๆ ใน การพิจารณาการสร้างคำแบบต่าง ๆ จะต้องมีความรู้พื้นฐาน เกี่ยวกับคำหรือถ้อยคำในภาษา และลักษณะของคำมูลดังนี้

คำ ตามความหมายของพระยาอุปกิตศิลปสาร (2531: 59) คือ "เสียงที่พูดออกมา ได้รับความหมายอย่างหนึ่ง ตามความต้องการของผู้พูด จะเป็นก็หย่างคำก็ตาม เรียกว่า คำหนึ่ง"

กำชัย ทองหล่อ (2530: 210) ได้ให้ความหมายของคำไว้ว่า "พยางค์ที่เปล่งออกมาจะเป็นพยางค์เดียวหรือหลายพยางค์รวมกันก็ตาม ถ้ามีความหมายเป็นที่รู้จักได้ เรียกว่า คำ หรือถ้อยคำ"

คำหรือถ้อยคำ พิจารณาที่ความหมายเป็นสำคัญ ส่วนจำนวนครั้งที่เปล่งเสียงออกมาก็คงก็ครั้งก็ตาม ถ้ามีความหมายเพียงอย่างเดียวก็นับว่าเป็นหนึ่งคำ เช่น ควาย แววดา หมั่นหมอง สว่าง ประชากร

คำมูล พระยาอุปกิตศิลปสาร (2531: 60) ให้ความหมายไว้ว่า "คำที่เราดัดขึ้นเฉพาะคำเดียว ๆ จะเป็นคำที่มาจากภาษาไทยก็ดี หรือคำที่ตั้งขึ้นใหม่ในภาษาไทยเฉพาะคำหนึ่ง ๆ ก็ดี เรียกว่า คำมูล"

กำชัย ทองหล่อ (2530: 210) กล่าวว่า "คำเดียวที่มีได้ประสมกับคำอื่น เรียกว่า คำมูล"

คำมูล จึงหมายถึงคำเดียวที่มีได้ประสมกับคำอื่น เป็นคำดั้งเดิมในภาษา จะเป็นคำมาจากภาษาใดก็ได้ ในการพิจารณาคำมูล จะมีปัญหาเมื่อคำมูลนั้นมีสองพยางค์ขึ้นไป

ลักษณะของคำมูลหลายพยางค์ แต่ละพยางค์ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ถ้าเราแยกเพราะคิดว่าเป็นคำประสม จะปรากฏว่าพยางค์ที่นำมาแยกนั้นบางพยางค์ไม่มีความหมายหรือความหมายไม่เกี่ยวเนื่องกับคำเดิม เช่น

น้อยหน้า หมายถึง ผลไม้ชนิดหนึ่ง เมื่อแยกพยางค์ออก

น้อย หมายถึง ไม่มาก

หน้า ไม่มีความหมาย

ตำนาน หมายถึง เรื่องแสดงกิจการอันมีมาแล้วแต่ปางหลัง, เรื่องราวมนานที่เล่าสืบ ๆ มา เมื่อแยกพยางค์ ทั้งคำว่า ต่า และ นาน ต่างก็มีความหมาย แต่ความหมายไม่เกี่ยวเนื่องกับคำเดิม

การเปลี่ยนแปลงของภาษาย่อมเกิดขึ้นตลอดเวลา ถ้าสังคมยังมีการใช้ภาษา ยิ่งปัจจุบันนี้เทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ภาษาย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วเพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงทางภาษาทำให้เกิดการสร้างคำ ภาษาไทยเป็นภาษาคำโดด การสร้างคำ จึงเกิดขึ้นจากการนำคำมาประกอบกันในลักษณะของการประสมคำ

การซ้อนคำ การซ้ำคำ และยังได้นำเอาวิธีการสร้างคำจากภาษาบาลีสันสกฤตมาใช้ คือ การสมาสคำ และการสนธิคำ เพื่อให้มีคำใช้ในภาษาได้เพียงพอกับความเจริญของสังคม นอกจากนั้นยังมีการสร้างคำโดยการทับศัพท์ และบัญญัติศัพท์อีกด้วย

ในเรื่องของการสร้างคำ นิสา ศักดิ์เดชยนต์, ยูหา ส่งศิริ และใจ เอื้อ บูรณะสมบัติ (2526: 71) กล่าวไว้ว่า "การสร้างคำคือ การคิดคำใหม่ให้มีมากขึ้นในภาษา การสร้างคำไทย ขึ้นใหม่บางครั้งก็เป็นไปอย่างจงใจ แต่บางครั้งคำใหม่ที่เกิดขึ้นในภาษาก็อาจเป็นไปโดยไม่ได้ จงใจ ... การสร้างคำมีทั้งการประสมคำและการสมาสคำ"

บรรจบ พันธุเมธา (2517: 13-14) ได้กล่าวถึงการสร้างคำไทย สรุปได้ดังนี้ การสร้างคำไทย สร้างขึ้นด้วย วิธีซ้อนคำ คือ นำคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกันมา เข้าคู่กัน ทำให้เกิดความหมายแปลกไปกว่าคำเดียว เช่น บ้านเมือง แข็งแรง วิธีซ้ำคำ คือ นำคำเดียวกันสองคำซ้อนกัน มีความหมายต่างกับคำเดียว เช่น ใหญ่ ๆ ส่ง ๆ และวิธีประสมคำ คือ นำคำใดคำหนึ่งมากำหนดเป็นคำสำคัญ เรียกคำตัวตั้ง และหาคำอื่น มาต่อเป็นคำขยาย มีความหมายแปลกไปกว่าเดิม เช่น หน้าม้า

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2513: 203) และ ประจักษ์ ประกายพิทยากร (2531: 3-7) ได้กล่าวถึงการสร้างคำ ในภาษาไทยสรุปได้ดังนี้

1. การสร้างคำโดยการผันเสียงวรรณยุกต์ ภาษาไทยมีเครื่องหมายวรรณยุกต์ กำหนดความหมายของคำ เมื่อมีวรรณยุกต์ต่างออกไป ความหมายของคำก็แตกต่างกันไปด้วย เช่น คำว่า นา เมื่อเดิมวรรณยุกต์ เอก และโท เป็น น้ำ น้ำ ทำให้ความหมายของคำเปลี่ยนไป
2. การสร้างคำโดยการรับเอาคำภาษาอื่นมาใช้ ไทยเรารับคำภาษาอื่นมาใช้ ทั้งคำที่มาจาก บาลี สันสกฤต จีน ซวา เขมร อังกฤษ ฯลฯ เช่น อัคคี มฤตยู เจ้ มะเดหวี เสวย โน้ด
3. การสร้างคำโดยการบัญญัติศัพท์ เนื่องจากความจำเป็นในด้านวิทยาการ แขนงต่าง ๆ จึงมีความจำเป็นต้องบัญญัติศัพท์ขึ้นใช้ เช่น วัฒนธรรม ประปา โทรเลข
4. การสร้างคำโดยการสมาสและสนธิตามวิธีของภาษาบาลีสันสกฤต เช่น ธนานุบาล ธนานุเคราะห์ ทรัพยากรธรณี

5. การสร้างคำโดยการประสมคำ คือ เอาคำมารวมกันเกิดความหมายใหม่ขึ้น
เช่น ผนเทียม

วิทยาการก้าวหน้าเท่าใด คำในภาษาไทยย่อมมีเพิ่มขึ้นมากเท่านั้น คำที่เพิ่มขึ้นใน
ภาษาเกิดจากการสร้างคำด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึงความเจริญของภาษา การสร้าง
คำขึ้นใหม่ในภาษาไทยมีหลายวิธี แต่ที่สำคัญและปรากฏใช้มากได้แก่ วิธีการสร้างคำต่อไปนี้

1. คำประสม

คำประสมเป็นการสร้างคำแบบหนึ่งของไทย โดยสร้างจากการนำคำมูล 2 คำ
ขึ้นไปมารวมกันเกิดคำใหม่ ความหมายของคำใหม่ที่เกิดขึ้นมักมีเค้าของคำมูลเดิม ในการนำ
คำมูลมารวมกันนั้น จะมีคำตัวตั้งเป็นคำหลักและคำที่ตามมาเป็นคำขยาย เช่น ลูกน้ำ แม่บ้าน
ไฟฟ้า ในเรื่องคำประสมมีผู้กล่าวไว้ดังนี้

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2531: 60-62) ได้กล่าวถึงคำประสมสรุปได้ดังนี้
คำประสม คือ การนำคำมูล 2 คำ มารวมกันเกิดเป็นคำอีกคำหนึ่ง เช่น คำมูล "แม่" กับ
"น้ำ" รวมกันเข้าเป็นคำประสมว่า "แม่น้ำ" หมายความว่าทางน้ำใหญ่

คำประสมแบ่งตามลักษณะของคำที่นำมาประสมกันออกเป็น 5 ประเภท คือ

1) คำประสมที่เอาคำมูลที่มีเนื้อความต่าง ๆ มาประสมกันเข้า และมีใจความ
เป็นอีกอย่างหนึ่งแต่ก็มีเค้าความของคำมูลเดิม เช่น ทางเสือ

2) คำประสมที่เอาคำมูลหลายคำซึ่งทุก ๆ คำมีเนื้อความคงที่ แต่เมื่อเอา
มารวมกันเข้าเป็นคำเดียว แล้วมีเนื้อความผิดจากรูปเดิมไป ซึ่งถ้าแยกออกเป็นคำ ๆ แล้ว
จะไม่ได้ความดังที่ประสมกันอยู่นั้นเลย เช่น ยินดี ใจหาย

3) คำประสมที่เอาคำมูลที่มีรูปหรือเนื้อความซ้ำกันมารวมกันเป็นคำเดียว
เมื่อประสมแล้วบางทีก็มีเนื้อความคล้ายกับคำมูลเดิม บางทีก็ต่างไปบ้างเล็กน้อย การประสมคำ
ที่เอาคำมูลที่มีรูปเหมือนกันมารวมกัน เช่น ดำ ๆ ซ้ำ ๆ การประสมคำที่เอาคำมูลที่มีเนื้อความ
เหมือนกันมารวมกัน เช่น ว่ากล่าว ดูแล

4) คำประสมที่ย่อมาจากใจความมาก คำพวกนี้มีลักษณะคล้ายกับที่เรียกว่า "คำสมาส" ในภาษาบาลี เพราะเป็นคำย่ออย่างเดียวกัน เช่น ชาวป่า ย่อมาจาก คนอยู่ในป่า รวมทั้งคำอาการนามที่มีคำว่า "การ" หรือ "ความ" นำหน้า

5) คำประสมที่มาจากคำสมาสของภาษาบาลีและสันสกฤต เช่น ราชกุมาร จากลักษณะคำประสมดังกล่าว พระยาอุปกิตศิลปสารมิได้จำแนกการสร้างคำ เป็นลักษณะย่อย คือ คำประสม คำซ้อน คำซ้ำ และคำสมาส แต่เรียกรวมทั้งหมดว่า คำประสม

บรรจบ พันธุเมธา (2518: 108-120) ได้กล่าวถึงคำประสมสรุปได้ดังนี้ คำประสม คือ คำตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป นำมารวมกันเกิดเป็นคำใหม่อีกคำหนึ่ง คำที่ประสมกันเข้าเป็นคำใหม่นี้ แต่ละคำไม่ได้มีความหมายคล้ายอย่างคำซ้อน ความหมายสำคัญอยู่ที่คำต้น ส่วนคำที่ตามมาเป็นส่วนขยาย

คำประสมแบ่งตามชนิดของคำได้ดังนี้

1. คำประสมที่ใช้เป็นคำนาม เช่น เก้าอี้นวดรี
2. คำประสมที่ใช้เป็นคำคุณศัพท์ เช่น กลางบ้าน
3. คำประสมที่ใช้เป็นคำคุณศัพท์หรือคำนาม มีความหมายเชิงอุปมา เช่น ลูกช้าง
4. คำประสมที่ใช้เป็นคำกริยา เช่น ดายใจ
5. คำประสมที่ใช้เป็นกริยาวิเศษณ์ เช่น คอแข็ง

สุริวงค์ พงศ์ใหญ่ (2513: 120) ได้กล่าวถึงคำประสมไว้ว่า "วิธีสร้างคำประสม คือ นำคำตั้งแต่สองคำขึ้นไป และเป็นคำที่มีความหมายต่างกัน มาประสมกันเป็นคำใหม่ โดยใช้คำที่มีลักษณะเด่น เป็นคำหลักหรือเป็นฐาน (Base) แล้ว ใช้คำที่มีลักษณะรองมาขยายไว้ข้างหลัง คำที่เกิดขึ้นใหม่มีความหมายตามเค้าของคำเดิม"

เรืองอุไร กุศลาสัย (2516: 25-27) กล่าวถึงคำประสม สรุปได้ว่า คำประสม แบ่งตามลักษณะของความหมายได้ดังนี้

1. คำประสมที่มีคำคำหนึ่งตั้งไว้เป็นหลัก (Base) คือมีความหมายหลัก และอีกคำหนึ่งเป็นความหมายประกอบ เช่น น้ำข้าว น้ำปลา น้ำตาล

2. คำประสมที่มีความหมายเป็นอุปมา เช่น เล็บมีอนาง มือกาบ แก้มแหม่ม
3. คำประสมที่มีความหมายในทางนามธรรม เช่น ใจเสีย ใจอ่อน ใจแข็ง

หลักในการพิจารณาคำประสม สังเกตตามลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. การใช้ลักษณนามร่วมกัน

ความหมายของคำที่ประสมกันทั้ง 2 คำนั้น จะต้องเป็นไปด้วยกัน โดยสังเกตจากลักษณนาม ที่ใช้คู่กับคำที่ประสมกันนั้นโดยลองแยกดูว่า จะเป็นลักษณนามของทั้ง 2 คำ หรือของคำใดคำหนึ่ง ถ้าเป็นลักษณะของทั้ง 2 คำ จึงถือว่าเป็นคำประสม เช่น

<u>กัญแจด</u> ใบนี้หัก	-	ไม่ใช่คำประสม
<u>กัญแจด</u> ดอกนี้หัก	-	คำประสม
<u>ไข่เปิด</u> ตัวนี้สีเทา	-	ไม่ใช่คำประสม
<u>ไข่เปิด</u> พองนี้สีเทา	-	คำประสม
<u>ลูกตา</u> คนนี้ไม่ดี	-	ไม่ใช่คำประสม
<u>ลูกตา</u> ข้างนี้ไม่ดี	-	คำประสม

2. การเกิดความหมายร่วมกัน

สังเกตคำประสมด้วยการใช้หลักที่ว่าคำประสมต้องมีความหมายร่วมกัน นำคำประสมมาลองแยกดู ถ้าแยกจากกันไป เขียนในประโยคใหม่ได้ ถือว่าเป็นคำประสม ถ้าแยกไม่ได้ไม่ใช่คำประสม เช่น

ยังไม่ได้รับจดหมาย

เขียนใหม่ได้ว่า "จดหมายยังไม่ได้รับ" ฉะนั้น "รับจดหมาย" จึงไม่เป็นคำประสม

ยังไม่ได้รับปาก

เขียนใหม่ได้ว่า "ปากยังไม่ได้รับ" ไม่ได้ ความก็ไม่เท่าเดิม ฉะนั้นรับปาก จึงต้องเป็นคำประสม

3. การอ่านออกเสียง

พิจารณาคำประสมโดยใช้หลักการออกเสียง ถ้าออกเสียงของคำ เน้นหนัก หรือ เว้นจังหวะผิดที่ ความหมายก็จะต่างกันออกไป เช่น

<u>น้ำ/มัน</u> กำลังเดือด	-	ไม่ใช่คำประสม
<u>น้ำมัน</u> /กำลังเดือด	-	คำประสม
เขาชอบ <u>ทอด/มัน</u>	-	ไม่ใช่คำประสม
เขาชอบ/ <u>ทอดมัน</u>	-	คำประสม
<u>น้ำ/แข็ง</u> หมดแล้ว	-	ไม่ใช่คำประสม
<u>น้ำแข็ง</u> /หมดแล้ว	-	คำประสม
ฉันไม่ชอบ <u>ตัว/อย่างนี้</u>	-	ไม่ใช่คำประสม
ฉันไม่ชอบ/ <u>ตัวอย่างนี้</u>	-	คำประสม

อนงค์ รุ่งแจ้ง (2528 : 1-12) ได้กล่าวถึงคำประสม สรุปได้ดังนี้ คำประสมในภาษาไทยจำแนกตามความหมายได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ คำประสมที่เป็นชื่อซึ่งใช้เรียกสิ่งต่าง ๆ และคำประสมที่หมายถึงกิริยาอาการ

คำประสมที่เป็นชื่อซึ่งใช้สำหรับเรียกสิ่งต่าง ๆ ทั้งคน สัตว์ พืช และสิ่งของ เช่น แม่ทัพ ภูกันขบ พริกชี้ฟ้า นั้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

- ก. คำประสมที่มีความหมายใกล้เคียงกับความหมายของคำที่นำมาประกอบกัน
 - ข. คำประสมที่มีความหมายต่างไปจากความหมายของคำที่นำมาประกอบกัน
- เฉพาะคำประสมที่มีความหมายใกล้เคียงกับความหมายของคำที่นำมาประกอบกัน

จำแนกได้เป็น 2 ชนิดย่อย คือ

1. คำประสมที่มีคำต้นเป็นชื่อเรียก คน สัตว์ พืช และสิ่งของ ส่วนคำท้ายช่วยจำแนกชนิดย่อยของคำต้น เช่น

- 1.1 คำประสมที่เป็นชื่อเรียกคน เช่น คนกลาง คนรถ คนเดินโต๊ะ
- 1.2 คำประสมที่เป็นชื่อเรียกสัตว์ เช่น นกกินปลี ปลาแก้มช้ำ หมูป่า
- 1.3 คำประสมที่เป็นชื่อเรียกพืช เช่น ถั่วฝักยาว เห็ดหูหนู
- 1.4 คำประสมที่เป็นชื่อเรียกสิ่งต่าง ๆ เช่น ยารักษาโรค ขนมหาล

เรือดำน้ำ เต่าแก้ว

2. คำประสมที่คำต้นเป็นชื่อเรียก คน สัตว์ สิ่งของ หรืออื่น ๆ ส่วนคำท้ายบอกลักษณะของคำต้น หรือบอกความเกี่ยวข้องกันในแง่ใดแง่หนึ่ง ทั้งคำต้นและคำท้ายจะมีความสัมพันธ์ทางความหมายอย่างเด่นชัด เช่น

2.1 คำประสมที่เกี่ยวกับคน เช่น คู่ความ พ่อตา นางงาม

2.2 คำประสมที่เกี่ยวกับสัตว์ เช่น กาฝาก ก้านยาว

2.3 คำประสมที่เกี่ยวกับสิ่งของ เช่น สามง่าม กรอบเค็ม

จำนงค์ ทองประเสริฐ (2521: 30-34) ได้กล่าวถึงคำประสมสรุปได้ดังนี้

คำประสมแบ่งโดยวิธีเอาคำมูลต่าง ๆ มาประสมกัน มี 5 ชนิด คือ

1. คำประสมที่เกิดจากคำมูลที่มีรูป เสียง และความหมาย ต่างกัน เมื่อประสมกันแล้ว ทำให้เกิดความหมายใหม่ขึ้นมา ซึ่งไม่ตรงกับคำเดิมแต่ละคำเลย เช่น แม่ยาย ลูกเสือ ลูกน้ำ
 2. คำประสมที่เกิดจากคำมูลที่มีรูป เสียง และความหมายต่างกัน เมื่อประสมกันแล้ว ทำให้เกิดความหมายใหม่ขึ้นอีกอย่างหนึ่ง แต่ยังคงรักษาความหมายของคำเดิมแต่ละคำไว้ เช่น นักเรียน ชาวนา ชาวไร่ หมอตุ๋ม ของกิน ร้อนใจ
 3. คำประสมที่เกิดจากคำมูลที่มีรูป เสียง และความหมายเหมือนกัน เมื่อประสมกันแล้ว ทำให้เกิดความหมายผิดไปจากคำเดิมที่ยังมิได้ประสมกันเล็กน้อย เป็นคำประสมแบบซ้ำคำ เช่น เร็ว ๆ คำ ๆ
 4. คำประสมที่เกิดจากคำมูลซึ่งมีรูปและเสียงต่างกัน แต่มีความหมายเหมือนกัน เมื่อประสมกันแล้ว ความหมายไม่เปลี่ยนแปลง คงมีความหมายเท่ากับคำเดิมที่ยังมิได้ประสมกันโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ไขความกำกวม หรือ เพื่อรักษาคำเก่า ๆ ไว้ไม่ให้สูญหายไป เช่น หนทาง โกรธเคือง วิตวาอาราม
 5. คำประสมที่เกิดจากคำมูล ซึ่งมีรูป เสียง และความหมายต่างกัน แต่ตัดพยางค์ของคำให้สั้นเข้า เช่น คำว่า เตยงสา มาจาก เตยง + ภาษา
- เมื่อเอาคำสองคำมาประสมกันแล้ว ความหมายแยกออกไปได้เป็น 3 อย่างคือ
1. ความหมายคงเดิม นับว่าเป็นวิธีการรักษาภาษาไทยของเราที่เคยใช้กันมาแต่โบราณไม่ให้สูญหายไป เช่น ถนนหนทาง สวยสดงดงาม ละมุนละไม
 2. มีความหมายผิดแปลกไปจากคำเดิมบ้าง เช่น ที่นั่ง แม่น้ำ ลูกน้ำ
 3. มีความหมายผิดไปจากความหมายเดิมอย่างสิ้นเชิง เช่น ซอบกล
- หางเสือ

2. คำซ้อน

คำซ้อนเป็นการสร้างคำแบบหนึ่งของไทยโดยสร้างจากการนำคำมูล 2 คำขึ้นไปมารวมกัน เช่นเดียวกับคำประสม แต่คำมูลที่นำมารวมกันนั้น จะต้องมีความหมายเหมือนกัน เป็นไปทำนองเดียวกัน หรือความหมายตรงข้ามกัน เรียกว่า คำซ้อนเพื่อความหมาย เช่น กิดขวาง เตือดร้อน ดีชั่ว ถ้าคำมูลที่นำมารวมกันนั้นมุ่งที่เสียงเป็นสำคัญ เป็นการออกเสียงเพื่อความไพเราะ สละสลวยในภาษา เสียงสระที่เกิดมักอยู่ในลักษณะใกล้เคียงกัน จัดว่าเป็นการซ้อนเพื่อเสียง เช่น เอิบอ๋ม ไร่เรียน ในเรื่องคำซ้อนมีผู้กล่าวไว้ดังนี้

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2531: 61) ได้กล่าวถึงคำซ้อนไว้ว่า เป็นคำประสมประเภทหนึ่งที่เกิดจากการนำคำมูลที่มีเนื้อความอย่างเดียวกันมารวมกัน เกิดความหมายใหม่แตกต่างไปจากคำมูลเดิม เช่น ถ้อยคำ ดูแล ว่ากล่าว

พระยาอนุমানราชธน (2515: 208) กล่าวถึงคำซ้อนสรุปได้ว่า คำซ้อน คือ การนำคำสองคำซึ่งต่างเสียงกัน แต่มีความหมายเหมือนหรือคล้ายคลึงกันมาควบให้ซ้อนกัน เช่น ใหญ่โต เล็กน้อย รักใคร่ หยาบคาย บ้านเรือน คำควบคู่เหล่านี้แต่ละคู่เป็นคำไทยเดิม มีความหมายเหมือนหรือละม้ายคล้ายกัน ที่นำเอาควบเข้าคู่กันส่วนใหญ่เพื่อไขความในอีกคำหนึ่งให้ชัดเจนขึ้น

คำที่นำมาซ้อนนั้นนอกจากจะเป็นคำไทยเดิมแล้ว อาจเป็นคำภาษาต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อขยายความหมายคำภาษาต่างประเทศนั้นให้เข้าใจ เช่น จิตใจ ทรัพย์สิน คำ "จิต" และ "ทรัพย์" เป็นคำภาษาบาลีสันสกฤต ซ้อนกับคำ "ใจ" และ "สิน" ซึ่งเป็นคำไทย นอกจากคำซ้อนสองคำแล้วยังมีคำซ้อนสองคู่ เช่น ดิดสอยห้อยตาม เก็บหอมรอมริบ คำซ้อนชนิดนี้มุ่งเพื่อความไพเราะสละสลวยของเสียงเป็นสำคัญ

บรรจบ พันธุเมธา (2518: 81-98) ได้กล่าวถึงคำซ้อนสรุปได้ดังนี้ คำซ้อน (บางทีเรียกคำคู่) คือคำที่มี คำเดี่ยว 2 คำ มีความหมายหรือเสียงคล้ายกัน ใกล้เคียงกัน หรือเป็นไปในทำนองเดียวกันซ้อนเข้าคู่กัน เมื่อซ้อนแล้วจะมีความหมายใหม่เกิดขึ้น แม้ว่าบางคำความหมายจะไม่ต่างไปกว่าความหมายเดิมมากนัก แต่ก็ต้องมีความหมายและที่ใช้ต่างออกไปบ้าง

คำซ้อนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. คำซ้อนเพื่อความหมาย เกิดจากการนำคำที่มีความหมายสมบูรณ์มาซ้อนกัน ทั้งสองคำเป็นคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันใกล้เคียงกัน หรือเป็นไปในทำนองเดียวกัน อาจเป็นคำไทยด้วยกัน หรือคำต่างประเทศด้วยกัน หรือเป็นคำไทยกับคำต่างประเทศก็ได้ เมื่อซ้อนกันแล้วเกิดความหมายใหม่ คำที่มาซ้อน บางคำอาจไม่มีความหมาย แต่ช่วยเน้นความหมายของอีกคำหนึ่ง เช่น เจียบเจียบ คำ เจียบ ช่วยเน้นความหมายคำ เจียบ บางครั้งคำที่นำมาซ้อนกันเป็นคำตรงข้าม เช่น ผิดชอบ เท็จจริง

คำซ้อนเพื่อความหมายนี้ นอกจากทำให้เกิดคำใหม่ขึ้นใช้แล้ว บางครั้งยังช่วยแปลความหมายของคำที่นำมาซ้อน ซึ่งคำบางคำยังไม่เข้าใจความหมายดีนัก เพราะเป็นคำยืมจากภาษาอื่น เช่น แก้วแก้วเนาวรัตน์ เมื่อนำคำ แก้วแก้ว มาซ้อนคำ เนาวรัตน์ ทำให้เข้าใจความหมายของคำ เนาวรัตน์ ได้ทันที นอกจากนี้ยังช่วยไขความหมายของคำเก่าบางคำที่ความหมายไม่ปรากฏในปัจจุบัน เช่น เปื้อนแปด

2. คำซ้อนเพื่อเสียง เป็นการซ้อนคำเพื่อประโยชน์ทางเสียงยิ่งกว่าความหมาย คำที่ซ้อนกันอาจไม่มีความหมายเลย เช่น โลเล หรือมีความหมายเพียงคำเดียว เช่น มอมแมม หรือมีความหมายทั้งสองคำ แต่ความหมายไม่เนื่องกับความหมายใหม่เลย เช่น งอแง หมายถึง คด แง หมายถึง เสียงร้องของเด็ก งอแง หมายถึง ไม่สู้ เอาใจยาก

ลักษณะการเกิดเสียงสระของคำซ้อนเพื่อเสียงมีดังนี้

1. เสียงของคำที่มาซ้อนมีที่เกิดใกล้เคียงกัน

สระหน้า + สระกลาง เช่น จริงจัง ยิบยิบ

สระกลาง + สระกลาง เช่น ชิงชัง ทึกทัก

สระหลัง + สระกลาง เช่น ชูซ่า ดูตาย

2. เสียงที่เกิดระดับเดียวกัน

อุ อุ + อี อี เช่น ซุบซิบ อูบอิบ อู้อี้

โอะ โอ + เอะ เอ เช่น โอนเอน โซเซ โย้เย้อ้อ

เอาะ ออ + แอะ แอ เช่น ง่อกแก่ง จอแจ

3. มีที่เกิดอื่น ๆ นอกจากที่กล่าวมาแล้ว เช่น
 - สระกลาง + สระหน้า เช่น พับเพียบ
 - สระกลาง + สระกลาง เช่น เจือจวน
 - สระกลาง + สระหลัง เช่น ปั่นป่วน
4. คำที่นำมาซ้อนกันมีสระเดียวกัน แต่ตัวสะกดต่างกัน มี 2 ลักษณะ คือ
 - ก. ตัวสะกดต่างกัน ในระหว่างแม่ตัวสะกดวรรคเดียวกัน เช่น แจกแจก
 - ข. ตัวสะกดต่างกันไม่จำกัดวรรค เช่น ชุกชุม
5. คำที่มาซ้อนกันต่างกันทั้งเสียง สระ และตัวสะกด เช่น รุกราน

ขณะมุกขะมอม

6. คำที่ซ้อนกันมีสระเดียวกันแต่ตัวสะกดคำท้ายกร่อนเสียงหายไป เป็นเสียงยาวมาจากคำซ้ำ เช่น หลีกหลีก - หลีกลี
 จอนจอน - จอนจ่อ

กาญจนา นาคสกุล (2516: 87) กล่าวถึงคำซ้อนสรุปได้ว่า มีคำซ้อนอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า คำเสริมซ้อน คือ คำซ้อนที่ความหมายของคำตั้งและส่วนที่มาขยายจะเหมือนกัน แม้ว่าคำทั้งสองจะมีที่ใช้ในภาษาไม่เหมือนกันก็ตาม เช่น เร็วไว แบบอย่าง ส่วนหนึ่งจะใช้เป็นคำแปลของอีกส่วนหนึ่ง คำเสริมซ้อนส่วนใหญ่จะเป็นคำคู่ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นคำภาษาต่างประเทศหรือต่างถิ่น คำตั้งและส่วนขยายจึงช่วยอธิบายความหมายของกันและกัน ซึ่งมี 3 แบบ คือ การเสริมซ้อนที่มีความหมายเดียวกับคำตั้ง เช่น รูปทรง ทรีพัยลีน การเสริมซ้อนด้วยคำซึ่งมีที่ใช้เฉพาะเมื่อต้องการเน้นความหมายของคำตั้ง เช่น ตรงเผง ขาวจั๊วก และการเสริมซ้อนด้วยวลี เช่น ขยายให้ใหญ่ ย่อให้สั้น

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2512: 123-126) กล่าวถึงคำซ้อนสรุปได้ดังนี้ คำซ้อนก็คือ คำประสมอีกแบบหนึ่งนั่นเอง แต่คำที่นำมาประสมกันมีความหมายใกล้เคียงกัน

ความมุ่งหมายของการซ้อนคำ คือ

1. ซ้อนเพื่อเน้นความให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น เสือสาด ใหม่เอี่ยม ละเอียดลออ
2. ซ้อนเพื่อให้เกิดความหมายใหม่ในเชิงอุปมาอุปไมย เช่น ดัดสิน เบิกบาน

คำซ้อนแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. คำซ้อนที่เกิดจากคำไทยเดิมซ้อนกับคำไทยปัจจุบัน เช่น ว่องไว
ผิดเคือง เชือนแซ
2. คำซ้อนที่เกิดจากคำไทยกลางซ้อนกับคำภาษาถิ่น เช่น
เข็ดหลาบ หลาบ เป็นคำใช้อยู่ในภาคใต้ แปลว่า เข็ด
ครุบา บา เป็นคำใช้อยู่ในภาคเหนือ แปลว่า ครุ
แปดเปื่อน แปด เป็นคำใช้อยู่ในภาคอีสาน แปลว่า ดิด
3. คำซ้อนที่เกิดจากคำไทยซ้อนกับคำภาษาต่างประเทศ เช่น
ฉับไว ฉับ เป็นคำภาษาเขมร แปลว่า ไว
คงกระพัน กระพัน เป็นคำภาษามลายู แปลว่า คง, ทน
สร้างสรรค์ สรรค์ เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่า สร้าง
4. คำซ้อนที่เกิดจากคำภาษาต่างประเทศซ้อนกับคำภาษาต่างประเทศ เช่น
ขมิขมัน สรงสนาน
5. คำซ้อนที่เกิดจากคำไทยปัจจุบันซ้อนกัน เช่น โต้แย้ง ขาดแคลน ชุกชุม
6. คำซ้อนที่เกิดจากคำที่มีเสียงใกล้เคียงกันซ้อนกันเพื่อให้ออกเสียงสะดวก
เช่น บู้บี้ จูบชิบ โอนเอน

เพียรศิริ วงศ์วิมานนท์ (2531: 16-26) ได้กล่าวถึงคำซ้อนสรุปได้ดังนี้

คำซ้อน คือ คำประกอบประเภทหนึ่ง ซึ่งมีองค์ประกอบเป็นคำอิสระที่มีความหมายคล้ายกัน อัตราความคล้ายกันนี้จะอยู่ในระดับต่าง ๆ ได้ 3 ระดับ คือ เป็นคำพ้องความหมาย (Synonym) เป็นคำเกือบพ้องความหมาย (Near Synonym) หรือเป็นคำที่อยู่ในอรรถเขตเดียวกัน องค์ประกอบในคำซ้อนมักเป็นหน่วยศัพท์เดี่ยว (Mono-lexeme) องค์ประกอบที่เป็นหลายหน่วยศัพท์ (Poly-lexeme) นั้นพบน้อยมาก และมักจะเป็นคำซ้อนที่ประกอบขึ้นจากคำซ้อนอีกทีหนึ่งมากกว่า ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งคือคำซ้อนเองมักมีความหมายพ้องหรือใกล้เคียงกับองค์ประกอบหนึ่งองค์ประกอบใดหรือทุกองค์ประกอบของมัน

คำซ้อนแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. คำซ้อนที่เกิดขึ้นใหม่จะให้ความหมายที่ครอบคลุมได้กว้างขึ้นหรือมีความหมายเป็นกลางมากขึ้น เช่น รากฐาน (ความหมายกว้างกว่า ราก หรือ ฐาน)

2. คำซ้อนที่เกิดขึ้นมีความหมายแคบลงหรือชี้เฉพาะมากขึ้น ซึ่งมักเกิดกับคำซ้อนที่มีองค์ประกอบเป็นคำพ้องเสียงหรือคำหลายความหมาย เช่น มีดมีด มีดมีด มีดมีด มีดมีด มีดมีด ทั้งสามคำนี้ให้ความหมายเจาะจงมากกว่าคำว่า มีด

3. คำซ้อนที่เกิดขึ้นมักให้ความหมายใหม่ที่เด่นชัด อ่างถึงแนวคิดใหม่ในลักษณะของการให้ภาพพจน์หรือแสดงลักษณะนามธรรม เช่น รากเหง้า กตจี ผูกขาด ลุ่มลึก

3. คำซ้ำ

คำซ้ำ เป็นการสร้างคำอีกแบบหนึ่งของไทย โดยสร้างจากการนำคำมูล 2 คำขึ้นไปมารวมกัน เช่นเดียวกับคำประสม แต่คำมูลที่นำมารวมนั้น เป็นคำมูลที่มีรูปคำเหมือนกัน เป็นการซ้ำคำมูลเดิมเพื่อให้เกิดความหมายใหม่ อาจเป็นการซ้ำเพื่อเน้น เพื่อบอกลักษณะหรือเพื่อแสดงความเป็นพหูพจน์ ลักษณะของการซ้ำอาจจะซ้ำคำหรือซ้ำวลี หรือซ้ำประโยคก็ได้ เช่น ด่า ๆ ยิ่งขึ้น ๆ ในเรื่องคำซ้ำมีผู้กล่าวไว้ดังนี้

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2531: 61) ได้กล่าวถึงคำซ้ำไว้ว่า เป็นคำประสมประเภทหนึ่งที่มีรูปหรือเนื้อความซ้ำกันมารวมกันเป็นคำเดียว คำเหล่านี้บางทีก็มีเนื้อความคล้ายกับคำมูลเดิม บางทีก็เพี้ยนออกไปบ้างเล็กน้อย เช่น ด่า ๆ, แดง ๆ, เร็ว ๆ, ซ้ำ ๆ มีความหมายผิดไปจากคำมูลที่ไม่ซ้ำกันบ้างเล็กน้อย คือ ด่า ๆ หมายความว่า ด่าทั่วไป

พระยาอนุমানราชธน (2515:268-277) ได้กล่าวถึงคำซ้ำ สรุปได้ดังนี้ คำซ้ำแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ คำซ้ำโดยตรงและคำซ้ำชนิดอุจจารณวิลาส คำซ้ำชนิดแรกนั้นมีการเปลี่ยนแปลงความหมายให้แรงขึ้นหรือเบาลง เช่น เด็กต้องนอนมาก ๆ ความหมายเป็นการแสดงออกให้ทราบเป็นปกติ แต่ถ้าซ้ำคำเป็นเด็ก ๆ ต้องนอนมาก ๆ ความหมายก็เด่นชัดขึ้น คำซ้ำชนิดที่สอง คือ คำซ้ำชนิดอุจจารณวิลาส เป็นคำซ้ำที่ต้องการให้ออกเสียงสะดกหรือถ่วงเสียงให้เท่ากัน คำซ้ำชนิดนี้เป็นคำพูดหุ้ ๆ ไป สุดแต่สระใดอยู่ใกล้ก็ใช้สระนั้น เช่น กินแกม สะกิดสะ เกา

คำซ้ำแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. คำซ้ำเลียนเสียง เช่น เสียงดังโป๊ก ๆ, ป็อก ๆ, ไก่ร้องเจี๊ยะ ๆ
2. ซ้ำคำบอกพหูพจน์ เช่น กินมาก ๆ, เด็ก ๆ, กิน ๆ เข้าไป

3. ซ้ำคำบอกลักษณะ ยิง นัก มากมาย เรื่อยไป ฯลฯ เช่น เขาออกไปบ่อย ๆ เดิมคำอื่นแทรกลงไปก็มี เช่น อะไรต่ออะไร ใครต่อใคร เหล่านี้ก็เป็นคำซ้ำโดยแปลงเสียงพยัญชนะ หรือต่อคำบางเสียงออก

4. ซ้ำคำเพื่อแยกจำนวน โดยใช้พยัญชนะตัวหน้าซ้ำเข้าอีกคำหนึ่ง เช่น ริก ๆ เป็น ระริก ยิบ ๆ เป็น ยะยิบ คำพวกนี้ไม่มีความหมายแปลกไปกว่าคำเดิมและใช้อยู่ในกาพย์กลอนเท่านั้น คล้ายคำซ้ำของบาลีที่เรียกว่า อัททาส

คำซ้ำชนิดอุจจารณวิลาส (Euphonic) หรือคำซ้อนเพื่อเสียงมีลักษณะดังนี้

1. เป็นการซ้อนคำเพื่อถ่วงเสียงของคำให้เท่ากัน (Prosthesis)

ในภาษาไทยซึ่งเป็นคำพยางค์เดียวเมื่อยืมคำมาจากภาษาอื่นซึ่งเป็นคำหลายพยางค์ มาควมเข้ากับคำไทยเดิม ซึ่งมีพยางค์ไม่เท่ากัน เช่น สะกิดเกา จะรู้สึกว่เสียงคอนไปและลุ่น ๆ ทั้งไม่รื่นหู จึงนำเอาเสียงหน้าของคำที่มากกว่าหนึ่งมาชดใช้ให้แก่เสียงอีกคำหนึ่งซึ่งเป็นพยางค์เดียวเพื่อถ่วงเสียงให้เท่ากัน เช่น สะกิดเกา เป็น สะกิดสะเกา และมีอีกหลายคำ เช่น ขโมยขโจร ทกล้วทหาร

2. เป็นการแทรกเสียงระหว่างคำเพื่อให้เกิดความสมดุล ในภาษาไทยบางคำเมื่อนำมารวมกันเกิดว่างขึ้นในระหว่างสองเสียงโดยเฉพาะ คำในแม่กก พังลุ่น ๆ ไป ไม่ไพเราะก็เติมเสียงขึ้นอีกเสียงหนึ่งระหว่างกลาง เช่น โดกตก เป็นกระโดกกระตก และคำอื่น ๆ เช่น กะด่ำกะด่าง กะรุ่งกะริ่ง

3. เป็นการเลื่อนเสียง (Epenthesis) เพื่อความไพเราะในกาพย์กลอนคือเอาเสียงพยัญชนะต้นของพยางค์หลังมาซ้ำไว้ข้างหน้าของพยางค์นั้น แต่ยัดเสียงให้เป็นสระอาเพื่อสะดวกในการออกเสียง เช่น ยุพาน เป็น ยุพาพาน

4. เป็นคำคู่ซึ่งคำหลังเป็นคำพูดหุ้ง ๆ ไป สุดแต่สระไหนอยู่ใกล้ก็ใช้เสียงสระนั้น เช่น กินแกน กินเกิน กวาดแกวด คำคู่ชนิดนี้ คำหลังไม่มีความหมาย เพราะแล้วแต่เสียงจะหลุดออกจากปากไป ไม่ได้ปรับเสียงขึ้นเป็นคำในภาษา จึงถือได้ว่าเป็นสร้อยคำ แต่สร้อยคำเหล่านี้อาจเป็นคำที่ใช้อยู่ในภาษาถิ่น และภาษาจีน ซึ่งเป็นภาษาอยู่ในตระกูลเดียวกัน เช่น กวาดแกวด (ไทยขาว) คำคู่ ซึ่งคำหลังซ้ำกับคำหน้าแต่ส่วนเดียว เช่น กุดกู่ อุดอู้ เจ็ดเจื้อ

5. เป็นคำคู่ที่เป็นไปตามระดับของเสียงสระหน้าและสระหลัง เช่น
 ออแอ - อ้อแอ้
6. เป็นคำคู่ที่แปลงเสียงตัวสะกดเป็นเสียงอนุนาสิกในวรรณคดี เช่น

กก กง	-	ถากถาง แจกแจง
กต กน	-	ถอดถอน ฉาดฉาน
กย กม	-	นอบน้อม ทาบทาม
7. เป็นคำคู่ที่คำหน้าเป็นแม่ กค กน และผสมด้วยสระหน้า ตัวหลัง จะเป็นแม่ เกย เช่น ชิค-เขียน-เขียน, ถอด-ถอน-ถอย, เลื่อนลอย
8. เป็นคำคู่ที่จัดเข้าพวกไม่ได้ เช่น
 - (ก) ผิดวรรณคดีตัวสะกดแต่คงเสียงสระ เช่น ยอกย้อม พระวิภพวรรณ
 - (ข) เหมือน (ก) แต่ผิดสระ เช่น รุกกลน ชุกชมน กระเลื่อกระสน

กาญจนา นาคสกุล (2516: 81-126) โต้กล่าวถึงคำซ้ำ สรุปได้ดังนี้

คำซ้ำ คือ การออกเสียงคำใดคำหนึ่งซ้ำ 2 ครั้ง หรือมากกว่า การซ้ำคำไม่จำเป็นจะต้องออกเสียงทุกเสียงของคำซ้ำอีกครั้ง แต่อาจซ้ำเสียงบางเสียง ส่วนเสียงที่เหลือให้ออกเสียงต่างออกไป

คำซ้ำมี 2 แบบ คือ

1. ซ้ำทั้งคำ (Repetitive Reduplication) คือกล่าวซ้ำทั้งคำอีกครั้งหรือหลายครั้ง
2. ซ้ำเพียงบางส่วน (Partial Reduplication) คือ กล่าวคำอีกคำหนึ่งซึ่งมีเสียงบางเสียงหรือหลายเสียงซ้ำกับคำที่กล่าวแล้ว ส่วนที่ซ้ำนั้นไม่มีความหมายใด ๆ ที่จะเป็นคำในภาษาได้ เป็นเพียงเพิ่มความไพเราะหรือจังหวะของคำเท่านั้น เช่น หรรหรา เลอะเทอะ ตีมตำ

สุตาพร ลักษณ์ยนาวัน (1984: 11-14) กล่าวถึงคำซ้ำ สรุปได้ดังนี้

คำซ้ำในภาษาไทยมี 4 แบบ คือ

1. คำซ้ำแบบปกติ (Simple Reduplicatives) เช่น เด็ก ๆ ไปโรงเรียน
2. คำซ้ำแบบเน้นหนัก (Intensifying Reduplicatives)
 เช่น ฝึกก็ฝึก ๆ นะแต่ไม่อ้วน

3. คำซ้ำบางส่วน (Partial Reduplicatives) เช่น สวยเสียอะไร

4. คำซ้ำพิเศษ (Special Reduplicatives) เช่น นั่งยุกยิก

4. คำสมาส

คำสมาส เป็นการสร้างคำอีกแบบหนึ่ง ที่รับวิธีการสร้างคำจากภาษาบาลี และสันสกฤตมาใช้ โดยสร้างจากการนำคำมูลที่มาจากภาษาบาลีหรือสันสกฤต 2 คำขึ้นไป นำมารวมกัน เกิดคำใหม่ คำที่นำมารวมกันนั้นคำหลักจะอยู่หลังคำขยาย ตามลักษณะของภาษาบาลีสันสกฤต คำสมาส เป็นการสร้างคำที่มีลักษณะคล้ายกับการสร้างคำประสมและคำซ้อนของไทยต่างกันที่การวางตำแหน่งของคำที่นำมาประกอบกัน คำประสมจะมีคำหลักอยู่ข้างหน้า คำที่ตามมา เป็นคำขยาย เช่น กลศาสตร์ กิจกรรม มีลักษณะคล้ายคำประสมแต่การวางคำหลักต่างกัน และบางคำมีลักษณะ เช่นเดียวกับคำซ้อน เช่น คชสาร บุตรภรรยา เพราะมีความหมายเหมือนกันหรือเป็นไปในทำนองเดียวกัน คำสมาสประเภทนี้จะมีความหมายหลักอยู่ที่สองคำ ในเรื่องคำสมาสมิผู้กล่าวไว้ดังนี้

บรรจบ พันธุเมธา (2517: 26-27) กล่าวถึงคำสมาสสรุปได้ดังนี้

คำสมาส คือ การนำศัพท์ตั้งแต่ 2 ศัพท์ขึ้นไป มารวมกันเข้าเป็นคำคำเดียว ที่ถือเป็นคำใหม่ มีความหมายกว้างขวางขึ้น คำสมาสมีลักษณะคล้ายคำประสม หรือคำซ้อนของเรา คือเมื่อนำคำสองคำมาสมาสกันเข้า ความหมายสำคัญจะอยู่ที่คำใดคำเดียว อย่างเดียวกับคำประสมที่ความสำคัญอยู่ที่คำตัวตั้ง เช่น กุล + บุตร = กุลบุตร (บุตรแห่งสกุล) จะต่างกันก็แต่คำขยายของบาลีสันสกฤตอยู่หน้า เช่น นิล + มณี = นิลมณี (มณีดำ) แต่ของไทยนั้นอยู่ข้างหลัง เวลาแปลคำสมาสจึงกำหนดให้แปลจากข้างหลังไปข้างหน้า ทั้งนี้เพราะคำหลังเป็นคำตัวตั้ง คำหน้าเป็นคำขยาย แต่ที่มีความเด่นทั้งสองคำ คล้ายคำซ้อนของเรา เวลาแปลเหมือนมีและอยู่ด้วย เช่น มาดาบิดา คือ บิดาและมารดา

คำสมาสแต่ละคำถึงจะมุ่งที่ความหมายเป็นใหญ่ แต่ก็ถือเรื่องเสียงเป็นสำคัญด้วยว่าต้องเป็นเสียงที่ออกง่าย สะดวกและฟังไพเราะ เช่นเดียวกับการซ้อนคำของเรา คำสมาสจึงต้องอาศัยวิธีการสนธิ แต่คำที่มีการสนธิกันก็หาเรียกว่าคำสนธิไม่ คงเรียกว่าคำสมาสอยู่นั่นเอง

เรื่องอุไร ฤศลาสัย (2516: 31-34) ได้กล่าวถึงคำสมาส สรุปได้ดังนี้

สมาสเป็นลักษณะการสร้างคำของภาษาบาลี สันสกฤต เหมือนกับการรวมคำหรือประสมคำ คือเอาคำ 2 คำมารวมย่อเข้าด้วยกัน ให้มีใจความเกี่ยวเนื่องกัน มีทั้งที่ลบวิภัติและไม่ลบวิภัติ

1. ชนิดที่ลบวิภัติ ที่ใช้ในไทย เช่น พุทธสส สาวโก เป็น พุทธสาวโก ไทยใช้ พุทธสาวก คำอื่น ๆ เช่น ธรรมทาส
2. ชนิดที่ไม่ลบวิภัติ ที่ใช้ในไทย เช่น อัดโนมัตติ ปุพเพสันนิวาส มนสิการ พเนจร การสังเกตคำสมาสในภาษาไทย มีหลักดังนี้
 1. คำสมาสต้องเป็นคำอื่นที่มาจากคำบาลีและสันสกฤตเท่านั้น ถ้าจะให้ถูกต้องตามแบบแผนแล้วต้องเป็น บาลีกับบาลี สันสกฤตกับสันสกฤต ฉะนั้นเราต้องยึดถือตาม แต่ถ้าหาไม่ได้จริง ๆ ก็อาจจะเอา บาลีกับสันสกฤต หรือ สันสกฤตกับบาลี ก็ได้ ถ้านำมารวมกันแล้วต่างไปจากนี้ ไม่ควรจะยอมรับให้เป็นมาตรฐาน เช่น สหเทรนเนอร์ แต่บางคำก็ต้องยอมรับใช้ แต่ไม่ถือว่าเป็นสมาส ให้ถือว่าเป็นคำประสมเท่านั้น เช่น ราชวัง ราชอำนาจ อนุภาค
 2. คำสมาสบางคำต้องแปลจากข้างหลังไปข้างหน้า เช่น ดาราศาสตร์ แปลว่า วิชาที่ว่าด้วยดวงดาว แต่มีคำสมาสบางคำไม่จำเป็นต้องแปลจากข้างหลังไปข้างหน้า เช่น ชินวร แปลว่า ผู้ชนะอย่างประเสริฐ
 3. คำสมาสต้องไม่ประวิสรรชนีย์ระหว่างคำ เช่น สาธารณภัย มรณบัตร ฌกตติ ยกเว้นบางคำที่ต้องประวิสรรชนีย์ เพื่อหลีกเลี่ยงการอ่านผิด เช่น สระสนธิ สระบุรี
 4. คำสมาสจะต้องอ่านให้เสียงต่อเนื่องกัน แต่บางคำก็ต้องยกเว้นไม่อ่านต่อเนื่อง เพราะนิยมกันเช่นนั้น ได้แก่ ชลบุรี ธนบุรี ปทุมธานี อุบลราชธานี อุตรธานี ชัยนาท สุพรรณบุรี เป็นต้น
 5. คำสมาสบางคำถ้ามีการกลมกลืนของเสียงระหว่างศัพท์คำหน้ากับศัพท์คำหลังได้ เรียกว่าคำสมาสที่มีการสนธิ เช่น พุทธ + โอิวาท = พุทธโอิวาท

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2513: 198-200) ได้กล่าวถึงคำสมาส สรุปได้ดังนี้

สมาส เป็นวิธีการสร้างศัพท์อย่างหนึ่งในภาษาบาลีสันสกฤตโดยวิธี "ย่อศัพท์" มีลักษณะคล้ายคำประสมของไทย แต่คำสมาสนั้นคำที่มาขยายมักจะอยู่หน้าคำหลัก ส่วนคำประสมของไทยเราคำขยายมักอยู่ข้างหลัง การแปลคำสมาสจึงควรแปลจากข้างหลังก่อน เพราะภาษาบาลีสันสกฤต คำคุณศัพท์อยู่หน้าคำนาม

คำสมาสที่ใช้ในภาษาไทยมี 2 ประเภท คือ คำสมาสที่รับมาจากภาษาบาลี สันสกฤตโดยตรง และคำสมาสที่สร้างขึ้นเองโดยอาศัยหลักการสมาสของบาลีสันสกฤต

ข้อแตกต่างระหว่างคำสมาสและคำประสม

1. คำที่จะนำมาสมาสกัน ต้องเป็นคำภาษาบาลี หรือคำภาษาสันสกฤตเท่านั้น ใช้คำภาษาอื่นปนไม่ได้ ส่วนคำประสมไม่จำกัดว่าเป็นคำมาจากภาษาอะไร

2. คำสมาสนั้น คำที่นำมาขยายจะอยู่ข้างหน้า ส่วนคำหลักจะอยู่ข้างหลัง ซึ่งตรงกันข้ามกับคำประสม

จึงพอสังเกตได้บ้างว่า ถ้าเป็นคำประสมเราต้องแปลเรียงตัว เช่น นายกสภา แม้จะเป็นคำที่รากศัพท์เป็นภาษาบาลี แต่เป็นคำประสม เพราะคำหลักอยู่หน้า ส่วนการแปล คำสมาสหรือสนธินั้นมักจะแปลจากท้ายมาหาคำหน้า เช่น วุฒิสภา แปลว่าสภาสูง คำนี้เป็นสมาส แต่ยังมีสมาสบางพวกที่แปล เรียงคำแบบคำประสม ได้แก่สมาสที่คำทั้งหมดเป็นคำหลักด้วยกัน ไม่มีตัวใดเป็นตัวขยาย เช่น บุตรภรรยา ถ้าเป็นสมาสบุตรก็จะทำหน้าที่เป็นคำขยาย แปลว่า ภรรยาของบุตร แต่ถ้าบุตรไม่เป็นคำขยาย ต้องแปลว่า บุตรและภรรยา ในกรณีหลังนี้หากเราจะแปลจากหลังมาค้นเป็นภรรยาและบุตร ก็ไม่ผิดความ ต่างกับคำประสมของไทย ซึ่งจะแปลจากหลังมาหน้าไม่ได้เป็นอันขาด เช่น คณะอาจารย์ เป็นคำประสม แปลว่า คณะของอาจารย์ แต่คณาจารย์ เป็นสมาสที่กลมกลืนเสียงด้วยคือ สนธิ แปลว่า อาจารย์ของคณะ ดังนั้น คำว่า คณะอาจารย์ กับ คณาจารย์ จึงเป็นคนละอย่างกัน ใช้แทนกันไม่ได้ เพราะคณาจารย์อาจจะมีเพียงคนเดียวหรือหลายคนก็ได้

คำสมาสต้องเป็นคำที่มาจากภาษาบาลีหรือสันสกฤตเท่านั้น ถ้ามีคำภาษาอื่นปนไม่ถือว่าเป็นคำสมาส เช่น ดาวประกายพรึก (ภาษาเขมรปน) หลเมือง (ภาษาไทยปน)

5. การสนธิ

สนธิเป็นการเชื่อมคำเพื่อให้เกิดการกลมกลืนของเสียง เป็นการรับเอาวิธีการมาจากภาษาบาลีและสันสกฤต คำที่มีการสนธินั้นอาจเกิดจากการสนธิระหว่าง สระ พยัญชนะ หรือ นฤคหิตก็ได้ เช่น มิจฉา + อาชีพ = มิจฉาชีพ ส + ฤทธิ = สัมฤทธิ์ ในเรื่องการสนธิ มีผู้กล่าวไว้ดังนี้

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2531: 41-43) ได้กล่าวถึงการสนธิสรุปได้ดังนี้
 สนธิ คือ วิธีเชื่อมคำกับคำให้ติดเป็นคำเดียวกัน คำที่ใช้สนธิกันได้ก็มีแต่คำที่มาจากบาลีและ
 สันสกฤตเท่านั้น จะเอาคำในภาษาอื่นไปเชื่อมกันตามวิธีสนธิไม่ได้

หลักสังเกตการสนธิที่ใช้อยู่ในภาษาไทยมีดังนี้

1. สระท้ายของคำต้นเป็น อะอา ถ้าต่อกับสระ อะ อา ของคำท้ายรวมกันเข้า
 เป็นสระตัวเดียว เช่น เทศ กับ อภิบาล เป็นเทศาภิบาล

ถ้าต่อกับสระอาที่มีตัวสะกด เช่น อรรณพ รวมกันเข้าเป็นสระอะ ตัวเดียว
 เช่น มหา กับ อรรณพ เป็นมหรรณพ

ถ้าต่อกับสระ อี อี้ รวมกันเข้าเป็น อี อี้ หรือ เอ ตัวเดียว เช่น
 มหา กับ อีสี เป็นมหเสี

ถ้าต่อกับ อุ อู รวมกันเข้าเป็น อุ อู หรือ โอ ตัวเดียว เช่น ราช กับ
 ขุบาย เป็น ราโชบาย

ถ้าต่อกับ เอะ ไอ โอะ เอา รวมกันเข้าเป็น เอะ ไอ โอะ เอา แต่มีที่ใช้
 ในบางคำ เช่น มหา กับ โอะหาร หรือ เอาหาร ก็เป็น มโหหาร มเทาหาร เป็นต้น

2. สระท้ายของคำต้นเป็น อี อี้ ถ้าต่อกับสระอิ หรือ อี้ ด้วยกัน รวมเป็น
 อี หรือ อี้ แต่ตัวเดียว (คือลบเสียตัวหนึ่ง) เช่น มณี กับ อินทร์ เป็นมุนินทร์ แต่ถ้าต่อกับสระอื่น ๆ
 (นอกจาก อี อี้) ต้องทำสระอิ อี้ ท้ายคำนั้น เป็น ย เสียก่อน เช่น มติ เป็น มตย (เมื่อเอา
 อี หรือ อี้ เป็น ย แล้ว ถ้าตัวสะกดกับตัวตามเหมือนกันต้อง ลบเสียตัวหนึ่ง เช่น อัคคี สามัคคี
 เป็น อัคย สามัคย) แล้วประสมกันอย่าง สระ อะ อา อยู่ท้ายในข้อ 1 เช่น อัคคี กับ
 โยภาส เป็นอัคโยภาส สามัคคี + อาจารย์ เป็น สามัคคยาจารย์

3. สระท้ายของคำต้นเป็น อุ อู ต้องแปลง อุ หรือ อู เป็น ู เสียก่อนแล้ว
 เชื่อมกันได้ทุกสระ อย่างสระอิ ที่แปลงเป็น ู เช่น ธนู กับ อาคม เป็น ธนฺวาคม ถ้าต่อกัน
 อุ อู ด้วยกัน จะคงรูปเป็น อุ อู แต่ตัวเดียว เช่น คุรุ กับ อุปรกรณ์ เป็น คุรุปรกรณ์ หรือ
 คุรุปรกรณ์ ดังนี้ก็ได้

สระอื่น ๆ ที่อยู่ท้ายของคำต้นนอกจากนี้ยังไม่พบตัวอย่างที่ใช้

บรรจบ พันธุมเมธา (2517: 27-32) ได้กล่าวถึงการสนธิสรูปได้ดังนี้

สนธิ คือการเชื่อมเสียงท้ายคำหน้ากับเสียงต้นของคำที่ตามมาให้เป็นเสียงที่กลมกลืนกัน เข้ากัน ทั้งนี้เพื่อให้ออกเสียงได้สะดวกและไพเราะ การเชื่อมเสียงนี้จึงไม่จำกัด เฉพาะแต่ระหว่าง คำสองคำอย่างคำสมาส อาจเป็นธาตุเป็นศัพท์หรือเป็นบท สุดแต่เสียงท้ายของคำต้นกับเสียงต้นของคำที่ตามมาอยู่ชิดกัน อยู่ในภาวะที่จะกลมกลืนกันได้หรือไม่

วิธีการสนธิแบ่งออกได้ดังนี้

1. สระสนธิ คือการสนธิหรือเชื่อมเสียงระหว่างสระ หมายความว่าเสียงท้ายของคำต้นเป็นสระ และเสียงต้นของคำที่ตามมาก็เป็นสระ ตามธรรมชาติถ้าเป็นสระเดียวกัน คือ อะ หรือ อา ด้วยกัน อิ หรือ อี ด้วยกัน หรือ อุ หรือ อู ด้วยกัน สนธิกันแล้ว เสียงก็จะคงเป็นสระเดิม แต่อาจจะเปลี่ยนเสียงสั้น หรือเสียงยาวก็ได้ เช่น

ภกฺษ + อาหาร = ภกฺษาอาหาร (อาหาร)

คฺรุ + อุปเทศ = คฺรุอุปเทศ (คำสั่งสอนของครู)

แต่ถ้าสระทั้งท้ายคำหน้ากับสระต้นคำที่ตามมาไม่ใช่สระพวกเดียวกัน

โดยเฉพาะเสียงท้ายคำหน้าเป็น อิ อี หรือ อุ อู ก็จะต้องแปลง อิ อี เป็น ย แปลง อุ อู เป็น ว เสียก่อน เช่น

ปรดิ + อมิตร = ปรดยามิตร (ศัตรู ป. ปัจจามิตร)

บางที่มีการแทรกเสียงพยัญชนะระหว่างคำทั้งสองเพื่อให้การสนธิสระเป็นไป โดยสะดวกไพเราะ เช่น

วฺหฺธิ + เหว = วฺหฺธิ + ย + เหว = วฺหฺธิเยว

(ความเจริญงอกงามนั้น เทียว)

2. พยัญชนะสนธิ คือการสนธิหรือเชื่อมเสียงระหว่างพยัญชนะ หมายความว่าเสียงท้ายของคำต้นเป็นพยัญชนะ และเสียงต้นของคำที่ตามมาเป็นสระก็ได้ หรือเป็นพยัญชนะก็ได้ คำที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ อย่างที่เรียกว่า สุดศัพท์ด้วยพยัญชนะการันต์ มีแต่ในภาษาสันสกฤตเท่านั้น

วิธีการของพยัญชนะสนธิ มีดังนี้คือ

1. ดัดพยัญชนะการันต์ท้ายศัพท์ทิ้งไป โดยเฉพาะเมื่อเป็น น การันต์ เช่น ราชน พรหมน อาตมन แล้วสนธิตามแบบสระสนธิ หรือนำคำมาต่อกันเข้าตามธรรมชาติโดยไม่มี การเปลี่ยนแปลงเสียง ถ้าต้นคำท้าย เป็นพยัญชนะ เช่น

ราชน + โอรส = ราชโอรส

ราชน + กุมาร = ราชกุมาร

2. เปลี่ยนแปลงพยัญชนะการันต์ ให้มีคุณลักษณะอย่างเดียวกับเสียงต้นของคำที่ตามมา คือให้มีลักษณะเป็นโฆษะด้วยกัน หรืออโฆษะด้วยกัน เช่น

ด การันต์ หากเสียงต้นของคำที่ตามมาเป็น อ โฆษะ ด จะคงรูปเดิม หากเป็นโฆษะ หรือสระจึงจะแปลง ด เป็น ท เช่น

ภควด + คีตา = ภควทคีตา (บทเพลงแห่งพระเจ้า
คือ พระกฤษณะ)

ส การันต์ แยกออกเป็น 2 พวก คือ

ก. การันต์ ตามหลัก อะ เป็น อส (ศัพท์อย่างนี้เรียกว่า มโน คณะ) ถ้าเสียงต้นของคำที่ตามมาเป็นอโฆษะ ส จะคงรูปเดิม แต่ถ้าเป็นโฆษะ อส จะกลายเป็น โอ เช่น

มนสุ + รม = มโนรม (เป็นที่ยินดีแห่งใจ)

ข. ส การันต์มากับสระอื่น ๆ เช่น นิส (ไม่มี, ออก) หุส (ชั่ว, ยาก) ถ้าเสียงต้นของคำที่ตามมาเป็นอโฆษะ เสียง ส คงเดิม แต่ถ้าเป็นโฆษะ หรือสระ ส จะแปลงเป็น ร เช่น

นิสุ + มล = นิรมล (ปราศจากสิ่งเปราะอะเปื้อน หรือ มลทิน)

3. เปลี่ยนแปลงพยัญชนะการันต์ให้เป็นเสียงเดียวกันหรือเป็นเสียงที่มีที่เกิดเดียวกันกับเสียงต้นของคำที่ตามมา เช่น

หุขุ + ด = หุขฎ (ร้าย แล้ว ป. หุขฎ)

3. นิคหิตสนธิ คือ การเชื่อมเสียงที่เสียงท้ายคำต้นเป็นนิคหิต และเสียงต้นของคำที่ตามมาเป็นสระก็ได้ หรือพยัญชนะก็ได้

ก. ถ้าเสียงต้นของคำที่ตามมาเป็นสระ นิคหิตจะต้องออกเสียงเป็น ม เช่น

ศุภ + อสตุ = ศุภมัสดุ (ขอความดีความงามจงมี)

ข. ถ้าเสียงต้นของคำที่ตามมาเป็นพยัญชนะ นิคหิตจะแปลงเสียงเป็นพยัญชนะ วัคคานตะ (พยัญชนะสุดวรรค) อันได้แก่ ง ญ ณ น ม ของพยัญชนะวรรคเดียวกันกับเสียงท้ายของคำต้น เช่น

ส + ฐาน = สัมฐาน (รูปร่าง)

ค. กลมกลืนเสียง ให้นักหัดกลายมาเป็นพยัญชนะซ้อน คือ พยัญชนะที่เกิดคนละวรรค มาเป็นพยัญชนะวรรคเดียวกันกับเสียงต้นของคำที่ตามมา เช่น ปุ + ลิงค เป็น पुलิงค

7. คำกร่อน

คำกร่อนเป็นการสร้างคำอีกประเภทหนึ่งของไทย โดยกร่อนเสียงคำหน้าหายไป คำที่เสียงหน้ากร่อนหายไป ส่วนมากก็คือคำประสมหรือคำซ้ำนั่นเอง เมื่อใช้นาน ๆ เข้า ออกเสียงตามสบาย แล้วแต่สะดวกปาก ทำให้เสียงของคำหน้ากร่อนไป โดยเฉพาะถ้าเสียงของคำหน้าเป็นสระเสียงยาว เช่น หมากขาม เป็น มะขาม ในเรื่องคำกร่อนนี้มีผู้กล่าวไว้ดังนี้

พระยาอนุমানราชธน (2515: 153) ได้กล่าวถึงคำกร่อนสรุปได้ดังนี้ คำกร่อนส่วนมากเกิดจากคำประสมสองคำรวมกัน เมื่อใช้นาน ๆ เข้า เสียงของคำหน้าจะกร่อนหายไป เช่น ดาวัน กร่อนเป็น ตะวัน, หมากม่วง กร่อนเป็น มะม่วง

คำกร่อนบางคำถ้าปล่อยให้เสียงเปล่งออกมาตามเรื่องแล้วแต่สิ้นจะพาไปไม่ค่อยระวังบังคับไว้ให้ออกเสียงพูดชัดถ้อยชัดคำ นาน ๆ เข้าเสียงของบางคำจะหดสั้นเกิดเป็นเสียงกร่อน เช่น อันหนึ่ง กร่อนเป็น อนึ่ง

บรรจบ พันธุเมธา (2518: 124-128) ได้กล่าวถึงการกร่อนของเสียงสรุปได้ดังนี้ คำเกิดใหม่ที่จริงบางคำ คือคำประสมนี้เอง แต่เกิดมีการเปลี่ยนแปลงทางภาษา จึงทำให้คำนั้น ๆ มีรูปลักษณะต่างกับคำเดิมไป กล่าวคือแทนที่คำต้นกับคำท้ายจะเป็นคำเต็ม ๆ กลับเป็นคำเต็ม ๆ แต่เพียงคำท้ายเท่านั้น คล้ายอุปสรรคในบาลี สันสกฤต และเขมร จึงเรียกว่าอุปสรรคเทียม

อุปสรรคเทียมที่กร่อนเสียง ได้แก่ มะ กับ ตะ

มะ ที่นำหน้าชื่อไม้ผล อันได้แก่ มะม่วง มะขาม มะยม กร่อนเสียงมาจากหมาก คำ หมาก หมายถึงผลไม้ (ปัจจุบัน มาจำกัดใช้ หมากที่กินกับพลูเท่านั้น)

ที่นำหน้าบอกกำหนดวัน ได้แก่ มะรืน มะเรื่อง คงกร่อนเสียงมาจาก เมื่อ ดังที่เราใช้ เมื่อบาน เมื่อบานขึ้น หาใช่กร่อนจากหมากไม้

ตะ ที่นำหน้าชื่อต้นไม้ ว่ากร่อนเสียงมาจาก ต้น เช่น ตะขบ ตะคร้อ ก็น่าจะกร่อนมาจาก ต้นขบ ต้นคร้อ

ที่หน้าหน้าชื่อสัตว์ ว่ากร่อนมาจากตัว เช่น ตะเข้ ตะโขง ตะเข็บ ตะขาบ
ก็น่าจะกร่อนมาจากตัวเข้ ตัวโขง ตัวเข็บ ตัวขาบ

ที่หน้าหน้าคำที่มีลักษณะคล้ายตา ได้แก่ ตะวัน ตะปู ว่ากร่อนเสียงจาก
ตาวัน ตาปู

สะ กร่อนจาก สาว เห็นจะมีแต่ สะไก่ กล่าวว่ามีมาจากสาวไก่
กร่อนจากสาย เช่น สะตือ จากสายตือ (ภาษาไทยใหญ่ใช้สายหลี่) ส่วน
สะเฆว ไม่น่าว่าจะกร่อนมาจากสายเฆว (มีใช้แต่สายตัว ว่าเหน้อยสายตัวแหบขาด) หรือ
สะตึง จะกร่อนจาก สายตึง ก็เป็นเรื่องที่สันนิษฐาน (เขมรมีสตึง แปลว่า ไม้สะตึง)

ที่หน้าหน้าคำกริยา คำขยายและอื่น ๆ มีลักษณะต่าง ๆ กัน ดังนี้
ฉะ ในคำ ฉะนั้น ฉะนี้ ว่ากร่อนเสียงจาก ฉัน ในคำ ฉันนั้น ฉันนี้
ในคำขยาย ฉะฉาด ฉะฉาน ฉะฉ่า ฉะฉือ ว่ากร่อนมาจากคำซ้ำ ฉาด ๆ ฉาน ๆ
ฉ่า ๆ ฉือ ๆ

ยะ ระ ละ ในคำ ยะยิบ ยะยับ ระเรื่อย ระริก ระริน ละลาน ก็ว่ากร่อน
มาจากคำซ้ำ ยิบ ๆ ยับ ๆ เรื่อย ๆ ริก ๆ ริน ๆ ลาน ๆ

อะ ในคำ อหนึ่ง อะไร ก็ว่ากร่อนมาจาก อันหนึ่ง อันไร หรือ อันใด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยภายในประเทศ

สุปราณี สมพงษ์ (2510) ได้วิจัยเรื่องลักษณะคำซ้ำในภาษาไทย เพื่อศึกษาว่า
ในภาษาไทยมีคำในหมวดคำใดอะไรบ้าง ที่นำมาใช้เป็นคำซ้ำที่มีการเปลี่ยนรูปได้ และจะ
ปรากฏเป็นคำซ้ำได้ในประโยคใดบ้าง ตลอดจนศึกษาถึงลักษณะทางด้านเสียง และศึกษาถึง
ความหมายของคำซ้ำเหล่านั้น ข้อมูลที่ศึกษา ศึกษาเฉพาะคำซ้ำที่ใช้ในภาษาพูด เฉพาะที่มี
การเปลี่ยนรูปไปจากรูปเดิม ผลการวิจัยสรุปได้ว่า คำในหมวดคำ 17 หมวดแบ่งออกได้เป็น
2 ประเภท คือ คำที่ปรากฏเป็นคำซ้ำได้ และคำที่ไม่ปรากฏเป็นคำซ้ำเลย คำที่ปรากฏเป็น
คำซ้ำได้แบ่งออกได้เป็นคำที่ปรากฏเป็นคำซ้ำได้ทุกคำในหมวด คำที่ปรากฏเป็นคำซ้ำได้เพียง
บางคำในหมวด และคำที่ปรากฏเป็นคำซ้ำได้เมื่อมีคำอื่นอยู่ด้วย คำที่ปรากฏเป็นคำซ้ำได้
จะไม่ปรากฏเป็นคำซ้ำในทุกประโยค บางประโยคจะปรากฏเป็นคำซ้ำได้ บางประโยค

จะไม่ปรากฏเป็นคำซ้ำเลย ในเรื่องของเสียง คำซ้ำมีการเปลี่ยนเสียงหนักเบา และวรรณยุกต์ ส่วนความหมายเป็นการเพิ่มน้ำหนักความหมายของคำเดิม

รัชฎาพรหม เศรษฐวิวัฒน์ (2516) ได้วิจัยเรื่อง คำซ้อนในภาษาไทย จุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับ หน้าที่ ความหมาย และที่มาของคำซ้อน ข้อมูลได้จากคำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน และหนังสือต่าง ๆ จำนวน 350 คำ ผลการวิจัย สรุปได้ว่า คำซ้อนแบ่งออกเป็น 5 หมวด คือ หมวดคำนาม คำกริยากรรม คำกริยากรรมย่อย คำกริยากรรม และหมวดด้อย ได้แก่ หมวดคำบุพบท หมวดคำกริยาวิเศษณ์ และหมวดคำเชื่อม ประโยค ในแต่ละหมวดคำคู่ที่มาประกอบ เป็นคำซ้อนมีทั้งคำที่เป็นชนิดเดียวกันและต่างชนิดกัน ด้านความหมายแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ความหมายคงเดิม ความหมายเปลี่ยนไป เชิงอุปมา และประเภทที่ความหมายของคำหนึ่งต้องอาศัยความหมายของอีกคำหนึ่ง ที่มาของคำซ้อนอาจเป็นคำไทยซ้อนกับคำไทย คำไทยซ้อนกับคำต่างประเทศ และคำต่างประเทศซ้อนกัน นอกจากนี้ แต่ละประเภทของคำซ้อน อาจมีการขยายคู่จากคำซ้อน 2 คำ เป็น 4 คำ ด้วยวิธีต่าง ๆ

กรรณิการ์ ชินะโชติ (2516) ได้วิจัยเรื่องการเปรียบเทียบคำซ้ำแบบหนึ่งในภาษาไทย และภาษาเขมร จุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบคำซ้ำในเรื่อง รูปคำ เสียง และหน้าที่ ข้อมูลส่วนใหญ่ ได้จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2494 และจากภาษาพูดปัจจุบัน ส่วนภาษาเขมร ได้จากพจนานุกรมเขมรฉบับพุทธศาสนบัณฑิต พ.ศ. 2512 และจากภาษาพูดปัจจุบัน โดยผู้บอก ภาษาชาวเขมร ผลการวิจัยพบว่า คำซ้ำในภาษาไทยมีรูปคำ 44 แบบ ในภาษาเขมรมี 51 แบบ การเปรียบเทียบคำซ้ำแบบหนึ่งในภาษาไทยและเขมร มีรูปแบบโครงสร้างของคำซ้ำส่วนใหญ่ เหมือนกัน แต่ลักษณะหน่วยเสียงทั้งพยัญชนะต้น สระ และพยัญชนะตัวสะกดของคำซ้ำแตกต่างกันมาก คำซ้ำในภาษาไทยและเขมร พบว่ามีวิธีการสร้างคำเหมือนกัน

เสาวรัตน์ ดาราวงษ์ (2517) ได้วิจัยเรื่องคำผสมและที่มาของหน่วยผสม ในภาษาไทย มุ่งศึกษาเรื่องลักษณะหน้าที่ ความหมาย และการสร้างคำผสมในภาษาไทย ข้อมูลเก็บรวบรวมจากตำราหลักภาษา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 หนังสือ วรรณคดีไทย เอกสารโบราณ ตลอดจนภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันในกรุงเทพฯ ผลการวิจัย สรุปได้ว่า คำผสมในภาษาไทยจะแบ่งได้ 2 ประเภทคือ คำผสมหน่วยอิสระ และคำผสม หน่วยไม่อิสระ หน้าที่ของคำผสมในภาษาไทย แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ คำผสมชนิดซ้ำหน้าที่

หน่วยคำมูลฐาน คำผสมชนิดเพิ่มหน้าที่หน่วยคำมูลฐาน และคำผสมชนิดเปลี่ยนหน้าที่หน่วยคำมูลฐาน แต่ละประเภทจะปรากฏในหมวดคำทั้ง 8 หมวดคำ ความหมายของคำผสมมี 2 พวก คือ คงความหมาย และเปลี่ยนความหมาย ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ ปรากฏว่าคำผสมที่ใช้อยู่ในภาษาไทยมีประมาณ 2,000 คำ ซึ่งมีได้รวมถึงคำผสมหน่วยเสริมสร้อย ซึ่งอาจจะปรากฏกับหน่วยคำมูลฐาน ซึ่งเป็นหน่วยคำอิสระได้ทุกหน่วยคำในภาษา ถ้าเป็นความประสงค์ของผู้พูด คำผสมในภาษาไทย มีทั้งทำหน้าที่และไม่ได้ทำหน้าที่ทางไวยากรณ์ และพบว่า คำผสมที่ทำหน้าที่ทางไวยากรณ์มีร้อยละ 36 การสร้างคำผสมในภาษาไทยใช้การยืมหน่วยคำมาจากภาษาอื่น เพราะคำไทยเป็นภาษาโดด ใช้การสร้างคำโดยการประกอบคำ

ดวงจันทร์ อินทร (2519) ได้วิจัยเรื่อง การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมวิชาภาษาไทยเรื่อง "คำประสม" สำหรับมัธยมศึกษาปีที่ 1 วัตถุประสงค์ เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของบทเรียนแบบโปรแกรม มีวิธีการดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ ทดลองรายบุคคล 5 ครั้ง ทดลองกลุ่มเล็ก 10 คน 2 ครั้ง ทดลองภาคสนามกับตัวอย่างประชากร 100 คน และขั้นสุดท้ายวิเคราะห์หาค่าทางด้านสถิติ เนื้อหาของบทเรียนประกอบด้วย คำมูล ชนิดของคำมูล ความหมาย ลักษณะ ชนิด และหน้าที่ของคำประสม ผลการวิจัย ปรากฏว่า ประสิทธิภาพของบทเรียนแบบโปรแกรมและแบบทดสอบ คือ 99.62/97.21 คะแนนทดสอบก่อนเรียนบทเรียน และหลังเรียนบทเรียน โปรแกรมต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุนันท์ อัญชสิณกุล (2520) ได้วิจัยเรื่องการสร้างและการใช้คำไทยในมหาชาติคำหลวง โดยศึกษาเปรียบเทียบกับภาษาไทยในสมัยปัจจุบัน ข้อมูลที่นำมาศึกษารวบรวมจากหนังสือมหาชาติคำหลวง ที่เป็นสำนวนเก่า 7 กัณฑ์ คือ กัณฑ์ทศพร กัณฑ์วนประเวศน์ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์มหาพน กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มหาราช และกัณฑ์นคร ผลการวิจัยเกี่ยวกับการสร้างคำไทยมีดังนี้ การสร้างคำแผลงได้รับอิทธิพลมาจากภาษาเขมร คำซ้ำเป็นการสร้างเพื่อประโยชน์ด้านการออกเสียง คำซ้อนเป็นการสร้างคำเพื่อความคล้องจองในภาษา และเพื่อบอกความหมายของคำที่ยืมมาหรือคำในภาษาถิ่น คำราชาศัพท์แสดงให้เห็นถึง การเริ่มรับอิทธิพลจากภาษาเขมร ส่วนทางด้านการใช้คำ ได้แก่การใช้คำในหมวดสรรพนาม คำลักษณนาม คำบุพบท คำเชื่อม และคำปฏิเสธ การใช้คำแต่ละหมวด จะเห็นว่ามีรูปคำคล้ายปัจจุบัน คือ เป็นคำเดียว ส่วนความหมายของคำมีความหมายเหมือนกันและต่างกัน ในปัจจุบันการใช้

สำนวนในมหาชาติคำหลวง บางสำนวนยังคงใช้อยู่ในสมัยปัจจุบัน ในความหมายอย่างเดียวกัน แต่มีบางส่วนเปลี่ยนรูปไป

เดือน พรหมเมศ (2521) ได้วิจัยเรื่องการสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมวิชาภาษาไทย เรื่อง "สมาสและสนธิ" สำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย วัตถุประสงค์เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของบทเรียนแบบโปรแกรม มีวิธีดำเนินการ 3 ขั้นตอน คือ ทดลองรายบุคคล 2 ครั้ง ทดลองกลุ่มเล็ก 10 คน 1 ครั้ง และทดลองภาคสนาม 2 ครั้ง กับนักเรียน 200 คน เนื้อหาของบทเรียนเป็นเรื่องเกี่ยวกับ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับคำสมาสและสนธิ คำสมาสและสนธิ ในบาลีสันสกฤต คำสมาสและสนธิในภาษาไทย การเขียนและการอ่านคำสมาสและสนธิ หลักการสังเกตคำสมาสและสนธิในภาษาไทย ผลการทดลองปรากฏว่า บทเรียนที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 95.09/88.83 ความต่างกันระหว่างคะแนนทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ประกาศรี พรหมประกาย (2521) ได้วิจัยเรื่องการสร้างบทเรียนสำเร็จรูปวิชาภาษาไทย "คำซ้อน คำซ้ำ และคำคู่" สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย วัตถุประสงค์เพื่อสร้างบทเรียนสำเร็จรูป และหาประสิทธิภาพของบทเรียน มีวิธีการดำเนินการดังนี้ ทดลองรายบุคคล 1 คน จำนวน 2 ครั้ง ทดลองกลุ่มเล็ก 10 คน และทดลองภาคสนาม นักเรียน 100 คน เนื้อหาในบทเรียนประกอบด้วยความหมาย วิธีสร้าง ลักษณะ และประโยชน์ของคำซ้อน คำซ้ำ และคำคู่ ผลการวิจัยปรากฏว่า บทเรียนสำเร็จรูปที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพถึง เกณฑ์มาตรฐาน 90/90 คือนักเรียนทำแบบฝึกหัดในบทเรียนได้ร้อยละ 94.53 ทำแบบทดสอบหลังบทเรียนได้ร้อยละ 93.36 และนักเรียนก้าวหน้าขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุภาภรณ์ ศรีภิรมย์ (2521) ได้วิจัยเรื่องการสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมวิชาภาษาไทย เรื่อง "คำซ้อน" สำหรับระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาระดับสูง วัตถุประสงค์เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของบทเรียนโปรแกรม มีวิธีดำเนินการ 3 ขั้นตอน คือ ทดลอง 1 คน ทดลองกลุ่มย่อย 10 คน และชั้นสนาม ทดลองกับตัวอย่างประชากร 100 คน เนื้อหาของบทเรียนประกอบด้วยที่มา ลักษณะ ประเภท และประโยชน์ของคำซ้อน ผลของการวิจัย ปรากฏว่า บทเรียนแบบโปรแกรมที่สร้างขึ้น ประสิทธิภาพ 93.82/90.43 และคะแนนสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักศึกษาก้าวหน้าขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

อุษณีย์ เจริญฉ่ำ (2521) ได้วิจัยเรื่องการสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมวิชาภาษาไทย เรื่อง "ลักษณะของภาษาไทย" สำหรับมัธยมศึกษาตอนปลาย วัดอุปประสงค์เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของบทเรียนแบบโปรแกรม มีวิธีดำเนินการ 3 ชั้น คือ ทดลอง 2 คน 2 ครั้ง ทดลองกลุ่ม 10 คน 1 ครั้ง และทดลองภาคสนามกับตัวอย่างประชากร 100 คน จำนวน 1 ครั้ง เนื้อหาของบทเรียนประกอบด้วย ลักษณะของภาษาไทย ที่มีลักษณะเป็นภาษาคำโดด คือ การเรียงคำเข้าประโยค การใช้วรรณยุกต์ และลักษณะของภาษาไทยที่เป็นลักษณะเด่นเฉพาะ ในการเขียน การอ่าน วรรณยุกต์ ลักษณะนาม การสร้างคำใหม่โดยวิธีประสมคำ ผลการวิจัย ปรากฏว่า ประสิทธิภาพของบทเรียนที่สร้างขึ้นเป็น 97.97/92.13 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 90/90 ที่ตั้งไว้ นักเรียนทำแบบฝึกหัดได้ร้อยละ 97.97 ทำแบบฝึกหัดหลังบทเรียนได้ร้อยละ 92.13 และนักเรียนก้าวหน้าขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่มีระดับ .01

กรรณิการ์ ชินะโชติ (2522) ได้วิจัยเรื่องคำไทยและอิทธิพลบางประการของภาษาไทย ในภาษาเขมร มุ่งศึกษาคำที่ไทยและเขมรใช้ร่วมกัน เพื่อหาเกณฑ์ที่จะชี้ว่าคำใดเป็นคำไทย ที่เขมรยืมไป ต่อจากนั้นศึกษาคำไทยและอิทธิพลบางประการของภาษาไทยในภาษาเขมร เพื่อให้ทราบลักษณะการเปลี่ยนแปลงของคำไทยที่เขมรยืมไป และเพื่อให้เห็นอิทธิพลที่คำไทย มีต่อคำเขมรในด้านการประกอบคำ ระบบการนับ และการใช้คำลักษณะนาม ข้อมูลได้จากภาษาเขมร ปัจจุบัน พจนานุกรมฉบับพุทธศาสนาบัณฑิต พ.ศ. 2512 สิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ เอกสารจากจารึก ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ภาษาไทยมีอิทธิพลต่อภาษาเขมรในด้านการสร้างคำ ระบบการนับ และโครงสร้างทางไวยากรณ์ และพบคำไทยที่เขมรยืมไปใช้ในภาษาเขมร 543 คำ

นลินี บำเรอราช (2522) ได้วิจัยเรื่องการสร้างบทเรียนแบบโปรแกรม เรื่อง "การสร้างคำไทย" สำหรับระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาระดับสูง วัดอุปประสงค์ เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของบทเรียนแบบโปรแกรม มีวิธีดำเนินการ 3 ชั้น ดังนี้ ทดลอง 1 คน ทดลองกลุ่มย่อย 10 คน และขึ้นสนามทดลองกับตัวอย่างประชากร 100 คน เนื้อหาของบทเรียน ประกอบด้วย การสร้างคำแบบต่าง ๆ ได้แก่ คำประสม คำซ้ำ คำซ้อน คำแผลง คำสมาส การสนธิคำ การใช้อุปสรรคและปัจจัย ผลการวิจัยปรากฏว่า ประสิทธิภาพของบทเรียน โปรแกรมที่สร้างขึ้นผลเป็น 95.41/91.95 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 90/90 ที่ตั้งไว้ นักศึกษาทำแบบฝึกหัดในบทเรียนได้ร้อยละ 95.41 ทำแบบทดสอบหลังบทเรียนได้ร้อยละ 91.95 และนักศึกษาก้าวหน้าขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อนงค์ เอียงอุบล (2525) ได้วิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ คำประสมในภาษาไทย โดยมุ่งศึกษาเกณฑ์ในการพิจารณาคำประสมและศึกษาวิเคราะห์ส่วนประกอบ หน้าที่และความหมายของคำประสม ผลของการวิจัยสรุปได้ว่า คำประสมจะต้องเป็นคำที่เกิดจากหน่วยคำอิสระที่มีความหมายต่างกัน ตั้งแต่ 2 หน่วยขึ้นไปประกอบกัน คำประสมแต่ละคำต้องมีส่วนประกอบ 2 ส่วน แต่ละส่วนนั้นอาจจะ เป็นหน่วยคำอิสระหรือเป็นหน่วยคำอิสระซึ่งประกอบกัน เป็นกลุ่มคำ คำประสม หรือ คำซ้อนก็ได้ ส่วนประกอบแต่ละส่วนจะต้องทำหน้าที่ร่วมกัน เป็นคำคำเดียว ในเรื่องส่วนประกอบ หน้าที่และความหมายของคำประสมนั้น พบว่า คำประสมจะประกอบด้วย คำตั้งแต่ 2-5 คำ คำเหล่านั้นจะได้แก่ คำในหมวดคำต่าง ๆ 7 หมวด คำที่นำมาประกอบกันนั้น มีความสัมพันธ์ตามลำดับชั้นเป็น 2 แบบ คือ แบบหนึ่งประกอบด้วย ส่วนหลักกับส่วนหลัก คำประสมอีกแบบหนึ่งประกอบด้วย ส่วนหลักกับส่วนขยาย คำประสมมีทั้ง ประเภททำหน้าที่เพียงอย่างเดียว และทำหน้าที่ได้หลายหน้าที่ ความหมายของคำประสมแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ คำประสมที่เป็นชื่อ และคำประสมที่หมายถึงกิริยาอาการ

ฟู เจิง ไทย่ง (2526) ได้วิจัยเรื่องคำซ้ำในภาษาจีนและภาษาไทย: การศึกษาเปรียบเทียบ โดยพิจารณาในด้านรูปแบบ เสียง หน้าที่และความหมายของคำซ้ำทั้งสองภาษา ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูล จากหนังสือตำราต่าง ๆ จากเพื่อนนักศึกษาจีน และจากผู้วิจัยเอง การวิจัยสรุปผลได้ว่า คำ 10 ชนิด ในภาษาจีน ส่วนใหญ่จะนำมาซ้ำได้ คือในภาษาจีนมีคำ 7 ชนิดซ้ำได้ และในภาษาไทยมีคำ 9 ชนิดซ้ำได้ ส่วนรูปแบบคำซ้ำในภาษาจีน และภาษาไทย จะแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ คำซ้ำประเภทอิสระ ซึ่งเป็นคำที่ซ้ำแล้วใช้ตามลำพังได้ประเภทหนึ่ง และคำซ้ำประเภทไม่อิสระ ซึ่งเป็นคำซ้ำที่ซ้ำแล้ว ใช้ตามลำพังไม่ได้ อีกประการหนึ่ง หน้าที่ของคำซ้ำในภาษาจีนและภาษาไทย แบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ คำซ้ำทำหน้าที่อย่างเดียวกับคำเดิมประเภทหนึ่ง และคำซ้ำที่ทำหน้าที่ต่างกับคำเดิมประเภทหนึ่ง และคำซ้ำที่เทียบหน้าที่กับคำเดิมไม่ได้อีกประเภทหนึ่ง หน้าที่ของคำซ้ำในภาษาไทยส่วนใหญ่เหมือนกับคำเดิม ส่วนหน้าที่ของคำซ้ำในภาษาจีนบางคำจะเกี่ยวข้องกับรูปแบบคำซ้ำ รูปแบบของคำซ้ำต่างกันจะทำให้หน้าที่ของคำซ้ำแตกต่างกันไป ส่วนความหมายของคำซ้ำในภาษาจีนและภาษานั้นจะแตกต่างกันกับความหมายของคำเดิม ความหมายของคำซ้ำในภาษาจีนและภาษาไทยต่างมี 8 ประเภท เป็นความหมายที่ตรงกันคือ ปรากฏในทั้งสองภาษา 6 ประเภท

วัลยา ช่างขวัญยืน (2526) ได้วิจัยเรื่องการแปลงคำในภาษาไทย เพื่อศึกษาลักษณะ และวิธีการแปลงคำในภาษาไทย ข้อมูลที่นำมาศึกษา มีทั้งคำในภาษามาตรฐาน และคำในภาษาถิ่น ซึ่งได้จากพจนานุกรมฉบับต่าง ๆ รวมทั้งคำข้อมูลที่ได้จากผู้บอกภาษา คำข้อมูลเหล่านี้ประกอบด้วย คำที่ใช้กันอยู่ในภาษาปัจจุบัน และคำเก่าซึ่งพจนานุกรมเก็บรวบรวมไว้ ผลการศึกษาเรื่องนี้พบว่า ในภาษาไทยมีคำอยู่จำนวนมากที่มีความผิดแผกกันเป็นคู่ ๆ คือ ผิดแผกกันที่เสียงวรรณยุกต์ พยัญชนะต้น หรือสระ แต่มีความหมายเกี่ยวเนื่องหรือสัมพันธ์กันในแต่ละคู่ และความแตกต่างกันนี้ เป็นไปอย่างมีระบบจนกล่าวได้ว่า วิธีการแปลงคำเพื่อสร้างคำใหม่ขึ้นใช้เป็นวิธีการสร้างคำใหม่ วิธีหนึ่งในภาษาไทย

อภิรดี อุดมณิสวัสดิ์ (2526) ได้วิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของเสียงสระ และความหมายของคำซ้ำ สองพยางค์ในภาษาไทย จากการศึกษาปรากฏว่า คำซ้ำสองพยางค์ ในภาษาไทยมีรูปแบบของเสียงสระอยู่ 2 แบบใหญ่ ๆ คือ คำซ้ำที่ไม่มีข้อจำกัดของคู่สระที่เกิด ร่วมกันในพยางค์ที่หนึ่ง และพยางค์ที่สอง คำซ้ำนี้เกิดได้กับหมวดคำทุกประเภท แบบที่สองคือ มีข้อจำกัดของคู่สระที่เกิดร่วมกันในพยางค์ที่หนึ่งและพยางค์ที่สอง ไม่ว่าจะพยางค์หลักจะอยู่หน้า หรือหลัง พบการซ้ำแบบนี้เฉพาะในหมวดคำกริยาอาการ หมวดคำคุณศัพท์ และหมวดคำกริยาวิเศษณ์ เท่านั้น เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของเสียงสระกับความหมาย ปรากฏว่า คำซ้ำที่มีรูปแบบของเสียงสระ เป็นแบบไม่มีข้อจำกัดของคู่สระที่เกิดร่วมกันในพยางค์ที่หนึ่งและ พยางค์ที่สอง จะมีความหมายที่แสดงถึงทัศนคติของผู้พูดที่มีต่อสิ่ง, บุคคล ในแง่ไม่สู้จะดีเท่าใดนัก ส่วนคำซ้ำที่มีรูปแบบของเสียงสระ เป็นแบบมีข้อจำกัดของคู่สระที่เกิดร่วมกันในพยางค์ที่หนึ่งและ พยางค์ที่สองนั้นจะมีความหมายแบบที่สองคือ เป็นการแสดงความรู้สึกของผู้พูด ที่มีต่อสิ่ง, บุคคล ที่ใช้คำซ้ำนั้น ๆ มาขยาย

ลินดา วิชาดากุล (2528) ได้วิจัยเรื่องการสร้างคำในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยใช้ ข้อมูลจากคำในสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 4 จนถึงสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เฉพาะที่เป็นภาษาร้อยแก้วประเภทจดหมายเหตุ สารคดี บทความ และข่าวเท่านั้น ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างของคำผสม ประกอบด้วย หน่วยคำอิสระหรือหน่วยคำไม่อิสระรวมกัน โครงสร้างของคำประสมมี 2 แบบ คือ ส่วนหลักกับส่วนหลัก และส่วนหลักกับส่วนขยาย โครงสร้างของคำซ้อนประกอบด้วย คำซ้อนตั้งแต่ 2-6 หน่วย โครงสร้างของคำซ้ำปรากฏ 2 แบบ

คือ คำซ้ำที่ซ้ำคำเดิม และคำซ้ำโดยใช้ไม้ยมก หน้าที่ของคำผसान คำประสม คำซ้อน และคำซ้ำ คือเป็นหน่วยประธาน หน่วยกริยา หน่วยกรรม การศึกษาเปรียบเทียบกับปัจจุบัน พบว่า รูปคำส่วนใหญ่เหมือนปัจจุบันรูปคำที่แตกต่างกันพบในคำซ้อนและรูปคำที่เลิกใช้แล้วมีปรากฏอยู่ในบางเรื่องในคำประสม การเปลี่ยนแปลงทางด้านความไม่มี นอกจากนั้นมีการใช้คำทับศัพท์มากในช่วงนี้ และมีการบัญญัติศัพท์ขึ้นมาใช้แทนคำต่างประเทศ โดยสร้างจากการนำคำไทยมาประสมกัน ไม่ได้ดัดแปลงขึ้นมาจากศัพท์บาลีสันสกฤต เช่นในปัจจุบัน

เบญจมาศ บางอัน (2529) ได้วิจัยเรื่องการสร้างคำในภาษาไทยสมัยอยุธยา โดยใช้ข้อมูลจากศิลาจารึก จดหมายเหตุ หนังสือราชการ พระราชพงศาวดาร สามก๊ก ราชธาธิราช และเอกสารอื่น ๆ ที่แต่งขึ้นในสมัยอยุธยา ผลการวิจัยสรุปได้ว่า โครงสร้างของคำผसानประกอบด้วยคำอิสระหรือหน่วยคำไม่อิสระรวมกัน โครงสร้างของคำประสมปรากฏ 2 แบบ คือส่วนหลักกับส่วนหลัก และส่วนหลักกับส่วนขยาย โครงสร้างของคำซ้อนประกอบด้วยคำซ้อนตั้งแต่ 2-16 หน่วย โครงสร้างของคำซ้ำปรากฏ 2 แบบ คือ คำซ้ำที่ซ้ำคำเดิม และซ้ำโดยใช้ไม้ยมก มีจำนวนซ้ำตั้งแต่ 1-3 คำ หน้าที่ของคำผसान คำประสม คำซ้อน และคำซ้ำ คือเป็นหน่วยประธาน หน่วยกริยา หน่วยกรรม หน่วยเสริมบอกสถานที่ การศึกษาเปรียบเทียบกับคำในปัจจุบันพบว่า มีทั้งคำที่ใช้สลับต่อกันมาในลักษณะต่าง ๆ หลายลักษณะ และคำที่ปัจจุบันเลิกใช้แล้ว คำผसानและคำประสมมีการเปลี่ยนแปลงด้านรูปคำเล็กน้อย รูปคำที่แตกต่างกันนั้น ส่วนใหญ่มักพบในเรื่องการสร้างคำซ้อน และพบจำนวนมากมีทั้งคำไทยแท้ซ้อนกับคำไทยแท้ คำไทยแท้ซ้อนกับภาษาถิ่น คำไทยแท้ซ้อนกับบาลีสันสกฤต ส่วนคำซ้ำนั้นในสมัยอยุธยาไม่ใช้ไม้ยมกในการซ้ำคำ ในเรื่องความหมาย คำประสม มีการเปลี่ยนแปลงความหมายเล็กน้อย ส่วนคำซ้อน เมื่อนำมาใช้ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะไม่เปลี่ยนแปลงความหมายทั้งคำ แต่จะเปลี่ยนแปลงไปบางส่วนเท่านั้น

จูไรรัตน์ ลักษณะศิริ (2530) ได้วิจัยเรื่องการสร้างคำในภาษาไทยสมัยสุโขทัย โดยใช้ข้อมูลจากจารึกสมัยสุโขทัยและหนังสือไตรภูมิพระร่วง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า วิธีการสร้างคำไทยสมัยสุโขทัย มี 4 แบบคือ คำผसान คำประสม คำซ้อน คำซ้ำ โครงสร้างของคำผसानในสมัยสุโขทัย ปรากฏเพียงประเภทเดียวคือ ส่วนแรกเป็นหน่วยคำไม่อิสระ ส่วนที่สองเป็นหน่วยคำอิสระ โครงสร้างคำประสมปรากฏสองแบบ คือส่วนหลักกับส่วนหลัก และส่วนหลักกับส่วนขยาย

โครงสร้างของคำซ้อนประกอบด้วย คำซ้อนตั้งแต่ 2-15 คำ โครงสร้างของคำซ้ำปรากฏ 2 แบบ คือคำซ้ำที่ซ้ำคำเดิมและซ้ำโดยใช้ไม่ยืมก หน้าทีของคำผสาน คำประสม และคำซ้ำ คือ เป็นหน่วยประธาน หน่วยกริยา หน่วยกรรม หน่วยเสริมบอกเวลา และหน่วยเสริมบอกสถานที่ การศึกษาเปรียบเทียบกับคำในปัจจุบัน พบว่าคำผสาน คำประสม และคำซ้อนในภาษาไทยสมัยสุโขทัย ส่วนใหญ่ปรากฏใช้สืบต่อมาถึงปัจจุบันมีรูปคำคงเดิม หรือเปลี่ยนแปลงรูปบ้างแต่น้อย และมีส่วนน้อยที่ไม่ปรากฏใช้ในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังมีคำประสมในสมัยสุโขทัยที่ปัจจุบันใช้เป็นคำผสาน คำซ้อนเด่นกว่าชนิดอื่น ๆ เพราะมีโครงสร้างหลากหลาย ส่วนคำซ้ำพบจำนวนน้อยมาก และส่วนใหญ่ปรากฏใช้มาถึงปัจจุบัน

2. งานวิจัยต่างประเทศ

เดวิด จอร์จ นาช (David George Nash, 1981) ได้วิจัยเรื่องหัวข้อเรื่องในไวยากรณ์วาร์ลปิริ (Warlpiri) เป็นการศึกษาลักษณะของ คำ เสียง วากยสัมพันธ์ และความหมายของภาษาวาร์ลปิริ ในออสเตรเลียกลาง ในบทนำได้กล่าวถึงการสำรวจเพื่อหาแหล่งข้อมูลของภาษาวาร์ลปิริ บทที่ 2 บอกรายละเอียดของลักษณะของภาษา หลักเกณฑ์ในการสร้างคำ โครงสร้างของการสร้างคำ ลักษณะการประสมคำ ตัวอย่าง และรูปแบบการสร้างคำ บทที่ 3 กล่าวถึงลักษณะต่าง ๆ ของโครงสร้างของหน่วยคำ ได้อธิบายถึงกระบวนการต่าง ๆ ของหน่วยเสียง ขบวนการกลมกลืนของเสียงสระสองเสียง และการเน้นน้ำหนักของคำ บทที่ 4 กล่าวถึงรายละเอียดเรื่องคุณสมบัติของการแทนตำแหน่งของประธาน และกริยา บทที่ 5 เป็นเรื่องวากยสัมพันธ์ กล่าวถึงการสร้างคำอย่างมีอิสระของ วาร์ลปิริ การเรียงลำดับคำ บทที่ 6 เป็นเรื่องไวยากรณ์การก และบทที่ 7 เป็นกฎการทำนายความหมายของภาษาซึ่งเป็นการนำบทที่ 5 และบทที่ 6 มาวิเคราะห์แยกทางด้านความหมายอีกทีหนึ่ง ส่วนภาคผนวกเป็นรายคำกริยาที่เป็นรากศัพท์กับกรอบประโยคตามไวยากรณ์การก

จอน ฟิลิป เดย์ลี (Jon Philip Dayley, 1981: 582) ได้วิจัยเรื่องไวยากรณ์ภาษาซุตูจิว (Tzutujil) ซึ่งเป็นภาษามายัน ในสาขาของภาษาคิวเชียน (Quichean) เป็นภาษาที่ใช้อยู่ในตอนใต้ของทะเลสาบอติตลัน ทางตอนกลางฝั่งตะวันออกของกัวเตมาลา มีผู้ใช้ภาษานี้ประมาณ 50,000 คน นอกจากนั้นยังมีผู้ใช้ภาษานี้เป็นภาษาพูด

อยู่ในซานติเอโก ภาษาของแต่ละเมืองจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไป แต่ยังมีลักษณะที่สำคัญร่วมกัน คือใช้คำกริยาขึ้นต้นในประโยค ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่องเสียงในภาษา และกฎเกณฑ์ในภาษา ในเรื่องเสียงได้ศึกษาส่วนประกอบของหน่วยเสียง การออกเสียง เน้นหนักเบา การเว้นวรรค ทางด้านโครงสร้างของภาษา ได้ศึกษาโครงสร้างของพยางค์ ตลอดจนการสร้างคำ ได้แสดงให้เห็นถึงที่มาของรากศัพท์ และกลุ่มคำ ในเรื่องชนิดของคำได้ศึกษา คำนาม คำสรรพนาม คำคุณศัพท์ คำกริยา และคำบ่งบอก ลักษณะของภาษาเป็นภาษาที่มีวิภัติปัจจัย การสร้างคำจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาล เพศ พจน์ ลักษณะ ประโยค แบ่งเป็น ประโยคเอกรรพประโยค สังกรประโยค ประโยคแบ่งตามลักษณะของการใช้ ได้ดังนี้ ประโยคปฏิเสธ คำสั่งและคำถาม

เซีย เปเรส วอลเดน (Zvia Peres Walden, 1982: 160) ได้วิจัย เรื่อง รากของรากคำ: ขบวนการสร้างคำของเด็กในฮิบรู แสดงถึง การพัฒนากระบวนการสร้างคำของนักเรียน ในการใช้ภาษาฮิบรู ตระกูล Semitic ซึ่งเป็นภาษาที่มีวิภัติปัจจัย รูปแบบการสร้างคำเป็นคำ 3 พยางค์ การเติมวิภัติปัจจัยบ่งบอกถึงความหมายของคำ ชนิดของคำ โครงสร้างทางไวยากรณ์ของภาษา การเติมวิภัติปัจจัยเป็นการสร้างคำในภาษา การวิจัยใช้เด็กอิสราเอลอายุ 6-8 ปี มาเปรียบเทียบการใช้ภาษากับผู้ใหญ่ที่เป็นคนพื้นเมือง โดยสร้างแบบสำหรับวิจัย เกี่ยวกับรากศัพท์และการสร้างคำ มีวิธีการดังนี้ วิธีที่ 1 เลือก คำนามที่มีความหมายคล้ายกันมาจับคู่กับคำกริยา โดยพิจารณาจากเนื้อหาและหน้าที่ของคำ และองค์ประกอบของการสร้างคำ พบว่าเด็กมีวิธีการใช้คำพัฒนาขึ้นตามอายุ วิธีที่ 2 ใช้นวัตกรรมช่วย คือ หุ่นจำลองและภาพแปลก ๆ เป็นสิ่งเร้าให้เด็กเกิดจินตนาการในการเขียน เพื่อกระตุ้นให้เด็กแสดงความคิดออกมา ในรูปของภาษา สามารถวัดถึงความคิดและประสบการณ์พื้นฐานของเด็กได้

โง ธานส์ นาน (Ngo Thanh Nhan, 1984: 459) วิจัยเรื่อง พยางค์ และรูปแบบ การสร้างคำในภาษาเวียดนาม ได้อธิบายถึงตำแหน่งของพยางค์ในไวยากรณ์เวียดนาม และความคิดของผู้พูดภาษาท้องถิ่น ในการวิเคราะห์ยึดถือว่าพยางค์ เป็นหน่วยเสียงที่เล็ก ที่สุดในภาษา การวิเคราะห์หน่วยเสียง แสดงให้เห็นถึงส่วนย่อยและระดับเสียงบอกตำแหน่ง ของพยางค์ ระบบของหน่วยเสียงจะแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ลักษณะของระบบหน่วยเสียง จะเป็น

กฎในการสร้างคำ การวิเคราะห์การสร้างคำแสดงให้เห็นถึงหน่วยเสียงทางไวยากรณ์ เนื่องจากภาษาเวียดนามไม่มีการเติมวิภัติปัจจัย พยางค์จึงกลายมาเป็นแบบอย่างการสร้างคำ และพัฒนาขึ้นมาจากกฎเกณฑ์ และสร้างเป็นพยางค์ยาวขึ้นมาได้เรื่อย ๆ การสร้างคำมี 2 ระดับ คือ ระดับดัดแปลงมาจากภาษาพื้นเมือง และยืมมาจาก Sino เวียดนาม และเลียนเสียง ธรรมชาติ ระดับที่สองเป็นการสร้างคำ โดยการซ้ำคำ การใช้คำพื้นเมือง และแต่งคำจาก Sino เวียดนาม ในแต่ละระดับกฎของการสร้างคำ จะเน้นหลักของพยางค์ และการเน้นคำ การเสริมพยางค์ แต่ละคำไม่มีความหมายเมื่อรวมกันในลักษณะของคำซ้ำ จึงจะมีความหมาย การสร้างคำ โดยการตัดพยางค์ให้สั้นลงและการสร้างคำโดยการเติมคำ